

SOMOGY VÁRMEGYE DIREKTÓRIUMA 1919-BEN (II.)*

Írta: KÁVÁSSY SÁNDOR

A Tanácsköztársaság kikiáltásától a kormányzótanácsi biztos hivatalba lépéséig

1. A Direktórium, amint azt már láttuk, 1919. március 9-ről 10-re virradó éjjel, mint ideiglenes végrehajtó szerv alakult meg a főispáni-kormánybiztosi funkciók betöltésére, s működésének első szakaszában a burzsoá államapparátus helyi szervein keresztül gyakorolta a hatalmat. A Tanácsköztársaság kikiáltása azonban a Direktórium történetében is új fejezetet nyitott. A proletár államszervezetbe beépülve, státusza rendeződött, megszűnt ideiglenes hatalmi szervnek lenni. Ugyanakkor kiépültek alatta a proletár állam járási, városi és községi szervei, s most már ezekre támaszkodva folytatta tevékenységét mindaddig, míg a Forradalmi Kormányzótanács a megye élére kormányzótanácsi biztost nem állított.

A Tanácsköztársaság kikiáltásának híre március 21-én este 9 órakor távirat útján jutott el Kaposvárra. A Kaposvári Munkástanács azonnal ülést tartott, hogy megtegye a szükséges intézkedéseket. Az éjszakába nyúló gyűlés során a tanács ünnepélyesen bejelentette, hogy most már a megyében minden hatalmat átvesz, s az alispán és a főszolgabírák funkcióját megszüntetve a közhivatalok, pénzintézetek és az üzemek vezetését a proletariátus kezébe adja, s ennek érdekében azok élére népbiztosokat nevez ki.

A kinevezendő népbiztosok személyére nézve is azonnali határozatok születtek, s a népbiztosok mindjárt meg is kapták a megbízatást. Így történt, hogy a tanács az alispán helyére lépő megyei népbiztos tiszterre SCHNELLER BÉLÁT, a polgármesteri funkció felváltására létre hozott városi népbiztos tiszterre SZALMA ISTVÁNT, a főszolgabírói tisztség helyére álló járási népbiztos feladatkörének ellátására pedig a kaposvári járásba SZABÓ KÁROLYT és dr. SZENTIVÁNYI-FRIGYEST, a csurgói járás élére dr. DOHÁNY JENŐT, a tabi járás élére SOMOGYI FERENCET, a marcali járás élére GAÁL GYÖRGYÖT, a nagyatádi járás élére HEGEDÜS LAJOST, az igali járás élére FARKAS JÁNOST, a lengyeltóti járás élére dr. GEDRA PÁLT nevezte ki [114].

Március 22-én a Kaposvári Munkástanács érvényt szerzett az éjszaka folyamán hozott kinevezéseinek. Utasítására a forradalmi haderő a reggeli órákban megszállta a vármegyeház épületét. Délelőtt fél 10 táján megbízottai felkeresték VIZEKI TALLIÁN ANDOR vármegyei főjegyzőt, közölték vele, hogy a Tanácsköztársaság megalakult, s az összes hatóságok vezetését a proletárok veszik át. Egyben tudomására hozták, hogy az alispán funkcióját megszünt

* A dolgozat első részét l. a Közlemények 1964. évi kötetében (189—220).

tették, helyébe a megyei népbiztos lép, akinek azonnal köteles az alispáni hivatal átadni. Felszólították továbbá, hogy a tisztikarral együtt jelenjék meg a megyeház nagytermében, ahol a továbbiakra nézve tájékoztatást kap [115].

A tisztikarhoz, a Direktórium tagjainak jelenlétében, SCHNELLER BÉLA megyei népbiztos intézett rövid beszédet, melyben ismertette az ország életében bekövetkezett változást, s felszólította a tisztviselőket, hogy hivatalos teendőiket továbbra is végezzék. A tisztikarhoz intézett beszédre TALLIÁN ANDOR adott választ, amelyben kijelentette, hogy „ő, mint szegény proletár, az új időknek is hűséges katonája akar lenni”. Ezt azért fontos itt megemlíteni, mert magatartásával, mint a megyei közigazgatás feje, befolyást gyakorolt a tisztikarra. Nyilvánvalóan az ő magatartása is hozzájárult ahhoz, hogy a megyei apparátus lojálisnak mutatkozott. Csak két szolgabíró hagyta el helyét, STEFAICS PÁL és dr. SVASTITS NÁNDOR, aki augusztusban mint ellenforradalmi kormánybiztos került vissza.

Ezalatt a város közhivatalaiban, pénzintézeteiben és üzemeiben is megtörtént a vezetés átvétele, s az utcákon megjelent a Kaposvári Munkástanács hirdeteménye, amely közölte a lakossággal a változásokat [116].

A következő napokon a járási népbiztosok is átvették a főszolgabírói hivatalok vezetését [117].

Így tehát továbbhaladt, és a döntő fontosságú helyeken megtörtént a régi közigazgatási apparátus felszámolása, egyben — ha kezdeti alakban is — létrejött a proletár államhatalom megyei szervezete. A Kaposvári Munkástanács a volt Törvényhatósági Bizottság helyére lépett, létrejött a népbiztosok testülete, amely a Direktórium irányítása alatt a közigazgatási és gazdasági szerveket volt hivatva vezetni. Mindezek biztosították azután, hogy a falvakban is végbemenjen a hatalom átvétele, és kialakulhassanak a proletárhatalom helyi, községi szervei. Március 10 óta a Direktórium rendelkezése alapján a már meglévő munkástanácsok mindenütt résztvettek a községek vezetésében, sok helyen újabbak alakultak, s március 21 után automatikusan átvették az irányítást, azonban a fordulat a megye jórésztében távolról sem történt meg; erre csak fokozatosan, március utolsó, illetve április első napjaiban került sor.

A március 21-én bekövetkezett fordulat magát a Direktóriumot is érintette. Március 10-én a Direktórium mint a Kaposvári Munkástanács és a Szociáldemokrata Párt Somogy megyei vezetőségének végrehajtó szerve alakult meg, a főispáni-kormánybiztosi jogkör ideiglenes betöltésére. Március 21-én a Direktórium — mint már utaltunk rá — megszűnt ideiglenes hatalmi szerv lenni, a pártfúzió folytán pedig megszűnt a Szociáldemokrata Párthoz való viszonya tekintetében fennálló függése. Így a Direktórium végül is a Törvényhatósági Bizottság helyére lépő Kaposvári Munkástanács végrehajtó hatalmi szerve lett.

A Tanácsköztársaság kikiáltását követő napok a berendezkedés és a szervezés munkálataival teltek el. Ez a szervező munka a Direktórium és a megyei népbiztos irányítása alatt ment végbe, de továbbra is részt vett benne a Kaposvári Munkástanács. Noha a Kaposvári Munkástanács és a megyei népbiztos a legtöbb esetben önállóan intézkedett, a dolgok természeténél fogva minden lényeges ügy keresztül haladt a Direktórium kezén is. Épp ezért, ha a Direktórium tevékenységét meg akarjuk érteni, figyelemmel kell kísérnünk a Kaposvári Munkástanács és a megyei népbiztos intézkedéseit is.

Március 22-én GYÖRFFY ANTAL a javaslattal kereste fel a Direktóriumot, hogy orosz mintára szervezzen a közrend fenntartására és az esetleges ellenforradalmi mozgalmak elnyomására terroralakulatot. LATINCA SÁNDOR, akinek javaslatát előadta, a Direktórium nevében megbízta GYÖRFFY-t a csapat megszervezésével. A csapat pár nap múlva 250 fővel meg is alakult [118]. Ez az alakulat azután terrorszázad, később LATINCA-század néven vált ismeretessé, mint a Direktórium különalakulata teljesített rendfenntartó szolgálatot.

Ugyanezen a napon még két fontos intézkedés látott napvilágot. SCHNELLER BÉLA megyei népbiztos március 28-ra tiszti gyűlésre hívta össze a megye községi és körjegyzőit, hogy tájékoztatást kapjanak a proletárdiktatúra kiáltásával előállt új helyzetről és tennivalókról [119]. A Kaposvári Munkástanács esti ülésén dr. STECZ LÁSZLÓt, Kaposvár volt rendőrkapitányát, a város közrendészeti népbiztosává nevezte ki [120].

Március 25-én a megyei népbiztos rendeletet adott ki a járási népbiztosoknak, melyben utasította őket, hogy a megszüntetett községi elöljáróságok helyébe szervezzék meg a községi paraszt-, illetve munkástanácsokat, minthogy április elsejétől csak ezeket ismeri el illetékesnek a községek ügyeinek intézésére. A rendelet egyben kimondta, hogy ahol a lakosság többsége földműves, ott paraszt, ahol a lakosság túlnyomóan munkás, ott munkástanácsokat hozzanak létre [121].

A Direktórium ezekben a napokban többirányú tevékenységet fejtett ki.

Megtette a kezdeti lépéseket a Forradalmi Kormányzótanácsnak a Vörös Hadsereg felállításáról kiadott rendelete végrehajtására. Kaposváron és a megye területén megindította a toborzást. Március 24-én körtáviratot küldött a vármegye csendőrörseihez, melyben felszólította őket, hogy támogassák a toborzást és hassanak oda, hogy a toborzás munkálataiban a különböző testületek is vegyenek részt [122]. Március 25-én felhívással fordult a munkássághoz, hogy „mind tömegesebben sorakozzanak a vörös lobogó alá” [123].

Ugyancsak március 25-én a földművelésügyi népbiztos rendeletére intézkedett a Direktórium a mezőgazdasági termelés területén mutatkozó szabotázs-cselekmények felszámolása érdekében. Utasította a járási népbiztosokat, hogy falragaszokon és dobszóval tegyék közhírré a falvakban és a pusztákon: mindazok, akik a földek megművelését és a termelést elhanyagolják, törvényszék elé állíttatnak, ha pedig az derül ki, hogy tudatosan szabotálnak, kötél általi halállal és vagyonuk elkobzásával bűnhődnek [124].

Lépést tett továbbá a forradalmi igazságszolgáltatás megyei szervének megalkotása érdekében. Március 27-én jelentette az igazságügyi népbiztosnak, hogy Somogy megye területén Forradalmi Törvényszék felállítására van szükség, egyben felterjesztette a kinevezésre javasolt tagok névsorát. Ezen a listán, GÁBOR MÁTYÁS táblabíró, akit törvényszéki elnöknek, TAKÁCS LÁSZLÓ törvényszéki bírós, akit elnökhelyettesnek, BALLA JÓZSEF, LUCZ MÓZES, SZABÓ KÁROLY, KLÉMENSH BÉLA, akiket tagoknak, RÉVY LÁSZLÓ és KRING JENŐ államügyészek, akiket vádbiztosoknak javasolt, szerepeltek [125].

A Direktórium felhívása a népnél megértésre és lelkesedésre talált. A toborzás megyszerte sikerrel indult. A somogyi munkásság és szegényparasztság olyan harci elszántságról és forradalmi lelkesedésről tett tanúságot, amely ma negyven év múltán is felemelően hat. Két nap sem telt bele, s Kaposvárott már két teljesen felszerelt menetszázad állt készenlétben. A toborzás során tapasztalt lelkesedésből a Direktórium meggyőződhetett arról, hogy a tömegek

követik, egyetértenek politikájával, s ez a bizonyosság ki nem apadó erőforrást jelentett számára a további munkában.

Március 28-án összeült a jegyzők eligazítására egybehívott értekezlet. A jegyzők tájékoztatásába tevékenyen bekapcsolódott a Direktórium is, tagjai megjelentek az értekezleten, hozzászólásaikkal, beszédekkel nemcsak az új viszonyok közötti tájékozódást segítették elő, hanem az ott előadóként megjelent népbiztosokkal együtt kijelölték a feladatokat is. A megyei népbiztos megnyitása után TÓTH LAJOS emelkedett szólásra. Először a proletárdiktatúra létrejöttének körülményeit ismertette. „Az ántánt erőszakoskodásai adták meg a lökést — mondotta többek közt — a proletárdiktatúrára. Csak a proletárdiktatúra szabadíthatja meg Magyarországot az ántánttól. A vörösök, akiket az imperializmus és militarizmus hazaárulóknak nevezett, nos ezek a hazaárulók fogják most Magyarországot megmenteni, ezek a hazaárulók az orosz vörös gárdával egyesülve egyetlen darabka földet sem engednek át idegennek. (Taps, éljenzés.)” Ezután röviden jellemezte az új államot. „Az új állam a dolgozók állama. Aki nem dolgozik, azt kiirtjuk magunk közül. Eddig a közigazgatás egyének érdekeit szolgálta. Ezután a milliók akarata érvényesül.” Utána SCHNELLER BÉLA vette át a szót, s mintegy TÓTH LAJOS szavaihoz kapcsolva mondanivalóját, az új rendről és a soronlevő feladatokról szólt. „Régi rendszerből — mondotta — nem kell semmi. Felfordítjuk a régi rendszert. Keményen, nem kesztyűs kézzel.” Beszédében kitért arra, hogy meggyeszte kósza és tendenciózusan terjesztett rémhírek röppentek fel, amelyek zavarják a lakosság tisztánlátását. Kérte a jegyzőket, hogy járuljanak hozzá ezek megcáfolásához, s mindjárt maga is rámutatott egy-két ilyen álhír tarthatatlanságára. „Nem igaz, hogy a jegyzőket csak egy évig hagyják állásukban. Nem igaz, hogy akinek 10—15 hold földje van, azt elveszik . . .” Foglalkozott az állam és egyház viszonyával. „. . . a szocialisták mindenki vallását tisztelik, amíg az belső áhítatos érzés, de kegyetlenül leütnek, ha a templom és az iskola politikai célokat akar szolgálni.” Végül kérte a jegyzőket, hogy három nap alatt alakítsák meg a községi munkástanácsokat. A beszéd után a jegyzők letették az esküt a Direktórium tagjainak kezébe. Ezt követően LATINCA SÁNDOR a termelőszövetkezetekről, VAJTHÓ JENŐ, a tanfelügyelőség népbiztosa, az új állam tanügyi berendezkedéséről, dr. INGUSZ ERNŐ pénzügyi népbiztos az adókról és a jegyzők pénzügyi tennivalóiról tartott előadást [126].

Ezen a napon megérkezett az igazságügyi népbiztos válasza, melyben tudatta, hogy a felterjesztést elfogadta és az abban felsorolt személyeket kinevezte. A Direktórium azonnal újabb folyamodványt küldött hozzá, kérve, hogy SZABÓ KÁROLY kinevezését érvénytelenítse, és helyette dr. BERÉNYI ÁRMIN és dr. SZÖNYI HUGÓ kaposvári ügyvédeket nevezze ki bírósági tagoknak [127].

Március utolsó és április első napjait a tanácsválasztások töltötték ki, amelyeket meggyeszte lázas sietséggel hajtottak végre. A megyei népbiztos még március 28-án rendeletet bocsátott ki, melyben ideiglenesen — amíg a Forradalmi Kormányzótanács az ügyben döntést hoz — meghatározta a községi munkástanácsok szervezetét. A rendelet kimondta, hogy a munkástanácsok minden községben azonnal alakíttassanak meg, és haladéktalanul vegyék át a községek vezetését, amelyet a Forradalmi Kormányzótanács, a Kaposvári Munkástanács és az általa kiküldött népbiztosok utasításai és rendeletei alapján kell végezniük. Pontosán meghatározta a választók és a választhatók kritériumait; a választásban csak azok vehetnek részt, akik tagjai a Magyarországi Szocialista Pártnak,

vagy a Földmunkások és Kisgazdák Országos Szövetségének, éppen ezért, ahol ezek a szervek még nem alakultak meg, ott előbb ezeket kell létrehozni, s csak azután kerülhet sor a munkástanácsok megválasztására, amelyekbe kizárólag teljesen vagyontalan föld-, ipari- és szellemi munkások és legfeljebb öt holddal rendelkező törpebirtokosok választhatók. Meghatározta továbbá a munkástanácsok szervezeti felépítését és összetételét: minden községi munkástanács 11 tagú végrehajtó bizottságot választ ki magából, melyben a teljesen vagyontalan ipari- és földmunkások mellett legfeljebb egy szellemi dolgozó és egy olyan törpebirtokos foglalhat helyet, akinek egy holdnál nagyobb, de öt holdat meg nem haladó földbirtoka van. A végrehajtó bizottság pedig soraiból elnököt választ, aki csak teljesen vagyontalan, régi szocialista lehet. A munkástanácsnak az elnökön és a végrehajtó bizottsági tagokon kívül ötszáz lakoson felüli falvakban 4, 1500 lelket számláló községekben 11, 1501—3000 lakosú községekben 21, 3001—5000 lakosú községekben 31 tagja lehet ugyanolyan osztályarányok alapján, mint amilyeneken a végrehajtó bizottság épül fel [128].

A Direktórium tevékenységének előterében továbbra is a Forradalmi Törvényszék és a hadsereg szervezése maradt, a választás munkálatait csak mint felügyeleti szerv irányította, közvetlenül egyelőre nem kapcsolódott bele.

Március 29-én az igazságügyi népbiztos közölte, hogy az újabb felterjesztés is jóváhagyta, s azzal együtt a korábbi kinevezéseket is megerősítette [129].

Ugyancsak 29-én a Kaposvári Munkástanács az esti órákban megtartott ülésén kimondta, hogy feloszlik és az április 4-én összehívandó ülésén újjáalakul. Egyben határozatot hozott arra is, hogy a nemrégiben alakult szakszervezetek tagjait kivéve, tanácstagoknak csak az választható, aki már 1914 előtt is tagja volt a Szociáldemokrata Pártnak [130]. Ez alkalommal egy másik, fontos határozat is született, mely az első lépést jelentette az egyház és állam szétválasztása irányában. SZENTIRMAY és RÁDAI tanácstagok indítványára kimondták, hogy március 31 után nem tűrik meg a vallásnak az iskolában való oktatását [131].

A seregszervezés munkájában, mely roppant energiát követelt meg a Direktóriumtól, március 30-án újabb erők kapcsolódtak be. A Hadügyi Népbiztosság politikai megbízottként leküldte LEYER EMILT, KÉKEDI FERENCET, PUSZTAI GAZDA JENŐT és SZEKERES IMRÉT, hogy Somogy megyében és Kaposvárott támogassák a hadsereg toborzását [132].

Március 31-én a Direktórium újabb felterjesztést küldött az igazságügyi népbiztoshoz, amelyben kérte, hogy a Forradalmi Törvényszékhez GYÓRFFY ANTALT bírónak, BOROS ISTVÁNT és DÖRY ISTVÁNT bírósági jegyzőknek nevezze ki. A népbiztos pár nap múlva ezt a kérést is teljesítette [133]. Az addig kinevezett tagok még március 31-én letették az esküt PEINHOFER LAJOS direktor kezébe [134].

Eközben jelentősen haladtak előre a tanácsválasztások. Április 1-re a községek döntő többségében megválasztották a munkástanácsokat [135]. Pár községben és Kaposváron maradt még hátra a tanács megalakítása. A kaposvári munkástanács megalakítását maga a Direktórium vette kezébe.

Arról, hogy Kaposvár képviselő testületének és városi tanácsának ügykörét városi munkástanács veszi át, már március 27-én esett szó. Ekkor úgy döntöttek, hogy addig, amíg a Forradalmi Kormányzótanács a városok közigazgatásának rendjét véglegesen nem szabályozza, ideiglenes jelleggel 13 tagból álló tanács veszi át a város ügyeinek irányítását [136]. A tanács létrehívására

azonban márciusban nem került sor. Így azután áprilisra maradt a terv végrehajtása.

A Direktórium április 2-án, miután a Forradalmi Törvényszék működésének megkezdését elrendelte [137], délután tanácskozássra ült össze, amelyen első lépésként összeállította a 13-as kaposvári tanács tagjelöltjeinek névsorát [138].

Nem volna teljes a kép a fentebb vázolt átalakulásról, ha nem szólnánk itt arról a demokratizálódásról, amely ezzel párhuzamosan a közigazgatásban már az első napokban kibontakozott.

A kettős hatalom felszámolása, s nyomában a proletárhatalom helyi szerveinek kiépülése a közigazgatás demokratizálásával és a bürokratikus ügyintézés megszüntetésével járt együtt. A közigazgatás kapui szélesre tárultak, s szabad bejárást biztosítottak az addig elnyomott tömegeknek. „A falusi polgár — jegyezte fel ekkor a változásokat éberén figyelő újságíró — nem áll a szélben, hóban kalaplevéve az alispán úr huszárja előtt. Már nem zsinóros huszár intézi a paraszt ügyes-bajos dolgát. Kemény lépéssel jár-kei a paraszt a ledöntött bálványok, a vármegyei atyaistenek templomában. Nem kell alázatoskodnia, nem kell zsiros kalapját szent áhítattal leraknia az alispán úr előszobájába vezető folyosón. Bemehet bátran a megye vezetőihez bármikor, előadhatja kérését, s ha igaza van, gyorsan, azonnal kap igazságot . . .” [139]

Most, hogy felnyíltak a sorompók, valóságos tömegáramlás indult meg a közhivatalok felé. Az irodák ajtajai előtt százak és század sorakoztak fel, hogy évek óta elintézésre váró ügyeiket dűlőre vigyék. Mindez persze a munkaanyag nagymértékű felhalmozódását eredményezte. Minthogy az ügyek teljes elintézését elsősorban a Direktórium biztosította, aki csak tehetette, oda fordult. Így azután a közhivatalok felé irányuló emberáradat a legnagyobb méreteket a Direktórium hivatali szobái felé vezető úton öltötte. Szemléletes képen rögzítette ezt az ugrásszerűen megnövekedett ügyfél-forgalmat az egykorú hírlapi cikk: „. . . százával tolonganak a hivatalos szobában, a folyosón az emberek, majd szétépik a Direktórium munkától szédülő tagjait” [140]. Ez természetesen azt eredményezte, hogy a közhivatalokban általában megnövekedő munkaanyag a leghatalmasabb arányokban a Direktórium hivatali helyiségeiben szaporodott meg.

Mint azt már említettük, a Direktórium tagjai eleinte minden ügyet közösen tárgyaltak meg, minden ügyben közösen döntöttek, s kezdetben a rendeleteket is hármuk aláírásával adták ki. Később — nagyjából a Tanácsköztársaság kikiáltása körüli napokban — differenciálódás ment végbe az ügyvitelben, a direktorok megosztották egymás között a munkaköröket. TÓTH LAJOS a politikai, PEINHOFFER LAJOS a katonai-karhatalmi, LATINCA SÁNDOR a gazdasági ügyeket intézte. A fontosabb ügyeket azonban továbbra is együttesen intézték, közösen tartott tanácskozássokon hozott határozatok alapján. A határozatok meghozatalában, végrehajtásában, ellenőrzésében minden tag egyenlő jogokkal vehetett részt. A direktorok között nem volt alá- és fölérendeltségi viszony, s így nem volt — mint azt sokan egészen tévesen hitték — a Direktóriumnak elnöke sem.

Itt kell tehát vitába szállnunk és a források ismeretében elutasító bírálatban részesítenünk azt a közkeletűvé vált felfogást, amely LATINCA SÁNDOR személyét minden alap nélkül a Direktórium fejének, vezetőjének, elnökének teszi meg. Nem kétséges, hogy LATINCA SÁNDOR kiemelkedő tagja volt annak a triumvirátusnak, amely a Direktóriumot alkotta, de az, hogy a Direktórium-

nak elnöke vagy vezetője lett volna, történeti forrásokkal nem támasztható alá és nem igazolható. LATINCA SÁNDOR, jogkörét tekintve, éppoly tagja volt a Direktóriumnak, mint direktortársai.

A Direktóriumon belül tehát lényegében egyszemélyi ügyintézés folyt, minden direktor külön-külön látta el a maga ügykörét, kollégialis ügyintézésre csak a fontosabb ügyekben került sor. Azonban az óriásira duzzadt munkaanyaggal a Direktórium ebben a formában sem tudott megbírkózni, hiszen az egyes munkakörök tennivalói olyan méretekben növekedtek meg, hogy a direktorok a tisztikar tagjainak alkalomszerű bevonásával sem tudhattak feladatuknak eleget tenni. Ez a körülmény szükségszerűen vezetett el a Direktórium gyökeres átszervezésének gondolatához.

Az átszervezés gondolata, bizonyára, már márciusban felmerült, hiszen a munkaanyag a Tanácsköztársaság kikiáltása utáni napokban indult rohamos gyarapodásnak, s feldolgozása ettől kezdve problémát jelentett. Az átszervezés tervének kidolgozása és annak megvalósítása azonban ezúttal is áprilisra maradt.

Feltehető, hogy az átszervezés végrehajtására több tervet is dolgoztak ki, mi azonban csak egyet ismerünk, azt, amelyik április hó elején a sajtóban is nyilvánosságra került, s amelyik röviddel azután meg is valósult.

A terv keletkezésének időpontját nem ismerjük, minthogy azt sem sikerült kiderítenünk, hogy kitől, illetve kiktől származik. Biztosra vehető azonban, hogy a Direktóriumból indult ki, hiszen ott érezték leginkább a munka súlyát, s nyilván ott is találtak rá a megoldás módjára.

Maga a terv az egykorú sajtó közlésében a következőképp hangzik: „A Direktórium óriási munkaanyagát a gyors elintézés érdekében ügyosztályi elosztásban tervezik kezelni. E szerint a Direktórium négy főosztályból állana. És pedig politikai, gazdasági, közigazgatási, és hadügyi osztályokból. Minden ágazat élén egy direktóriumi tag állana.” [141].

A tervet április 4-én este a Kaposvári Munkástanácsnak a megyeház nagytermében megtartott ülésén tárgyalták meg.

Az ülés a tervetett helyesléssel fogadta, egyetértett vele, minden további nélkül hozzájárult megvalósításához, és azonnyomban kijelölte az egyes ügyosztályok vezetőit is. A Politikai Ügyosztály vezetését TÓTH LAJOSra, a Közigazgatási Ügyosztály vezetését SCHNELLER BÉLÁra, a Termelési-Szocializálási Ügyosztály vezetését LATINCA SÁNDORra, a Katonai-Karhatalmi Ügyosztály vezetését PEINHOFFER LAJOSra bízta [142].

A Direktórium a szerkezetében végrehajtott átalakításról még aznap este táviratilag értesítette a járási vezetőket. Egyben felhívta őket, hogy beadványaiikat, jelentéseiket továbbra is a Direktóriumhoz címezzék, csak ezután minden egyes iratokon tüntessék fel, hogy az melyik ügyosztályhoz tartozik [143].

A Direktórium eredeti hármass kerete így kibővült, maga a Direktórium széleskörű hivatali szervezette alakult át, amelyben minden direktor vezetése alá egy-egy ügyosztály tartozott. Minthogy az átszervezés folytán az alispán helyére lépett vármegyei népbiztos is tagja lett a Direktóriumnak, az átalakítás egyben a Direktórium jogkörének nagymértékű kiszélesedését is eredményezte. A vármegyei népbiztos bevonása ugyanis azt jelentette, hogy a főispáni jogkör mellé az alispáni jogkör társult, azaz: a Direktórium keretein belül egymás mellé került a politikai és közigazgatási felügyelet joga és a megyei közigazgatás irányításának jogköre.

És itt mindjárt meg kell jegyeznünk: a két jogkör összekapcsolódásáról szólva szándékosan használjuk az „egymásmellé került” kifejezést a sokkal inkább idekívánczó „egyesült” helyett, ui. mint látni fogjuk, itt, ez esetben, elvileg és gyakorlatilag másról nem volt szó, mint ahogy azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a Direktórium március 10-től lényegében az alispáni jogkör bizonyos elemeit is gyakorolta, s ezt azután sem szüntette meg, miután március 22-én a Kaposvári Munkástanács azt a megyei népbiztos kezébe helyezte át.

De más vonatkozásban is a jogkör kiszélesedésével járt együtt az átszervezés végrehajtása. A vármegyei törvényhatóság közlönyében, a Tanácsköztársaság Somogy megyei Hivatalos Lapjában ui. április 18-i keltezéssel rendelet jelent meg, amely szerint a fontosabb, „régebben a közigazgatási bizottság hatáskörébe tartozott ügyek, azok tárgya szerint a Direktórium megfelelő ügyosztályaihoz terjesztendők fel” [144]. Mint tudjuk, a közigazgatási bizottság egyike volt a Vármegyei Törvényhatósági Bizottságból választott testületeknek, amely iránt jelentéssel voltak kötelezve: az alispán, a pénzügyigazgató, a tanfelügyelő, az államügyész, a rendőrkapitányság, az államépítészeti hivatal, a vármegyei tiszti főorvos, stb. Így tehát a közigazgatási bizottság hatáskörébe tartozott fontosabb ügyeknek a Direktórium hatáskörébe történt átirányítása azt jelentette, hogy a Vármegyei Törvényhatósági Bizottság jogköréből egyes elemek a Direktóriumra szálltak át. Persze a fontosabb ügyek átirányítása távolról sem jelentette a közigazgatási bizottság megszüntetését. Mint majd látni fogjuk, a közigazgatási bizottság csak később szűnt meg, amikor a Megyei Munkástanács Intézőbizottsága vette át az ügykörét.

Mindent összevetve tehát, az április 4-én jóváhagyott átszervezés következtében a Direktórium hatáskörében a főispáni, az alispáni jogkör és a Törvényhatósági Bizottság jogkörének egyes elemei kerültek egymás mellé.

A források tanúsága szerint az átszervezést a következő napokban végre is hajtották. Arról azonban, hogy az ügyosztályok felállítása miként történt, milyen volt szervezetük, működésük rendszere, milyenek voltak arányai, arról, minthogy errenézve semmi néven nevezendő forrás vagy feljegyzés fenn nem maradt, tájékoztatást nyújtani nem áll módunkban. Mindössze néhány dolgot sikerült felderítenünk. Nevezetesen azt, hogy ámbár a Direktórium Közigazgatási Ügyosztálya megszerveztett, az alispáni hivatal, melyet Vármegyei Közigazgatási Hivatalnak neveztek el, korábbi ügykörével továbbra is fennmaradt a vármegyei népbiztos vezetése alatt, aki egyben a Direktórium Közigazgatási Ügyosztályának vezetője volt [145]. Továbbá azt, hogy a LATINCA SÁNDOR direktor vezette Termelési-Szocializálási ügyosztály április 12-től kezdve a Munkásotthonban működött, ahol az osztály vezetője de. 10-től 1 óráig állt a felek rendelkezésére [146]. Végül azt, hogy a Katonai-Karhatalmi Ügyosztály, melynek PEINHOFFER LAJOS volt a vezetője, rövidesen, még április közepén megszűnt. Április 11-én ui. a Hadügyi Népbiztosság — miután a direktóriumok katonai ügyekbe való beavatkozása „leírhatatlan fejtelenséget és felfordulást” idézett elő — rendeletet adott ki, melyben megtiltotta, hogy a direktóriumok katonai ügyekkel foglalkozzanak [147]. A Direktórium a rendeletet végrehajtva a Katonai-Karhatalmi Ügyosztályt pár nap leforgása alatt felszámolta [148]. PEINHOFFER LAJOS ügyosztályának megszűnte után is, természetesen továbbra is direktori rangban, a Direktóriumban folytatta működését. Amint az a forrásokból kitűnik, a Politikai Ügyosztályon tevékenykedett, amely a Katonai-Karhatalmi Ügyosztály megszűnte után, annak feladatkörét átvette.

Az átszervezés, kétségtelenül, az energiák felszabadulását és a Direktórium működésének meggyorsulását eredményezte. Az új direktóriumi szervezet szinte napok alatt dolgozta fel a már óriásira duzzadt munkaanyagot. Jellemző a meggyorsult munkatempóra, hogy április 8-án már arra is futotta a direktorok idejéből, hogy a munkatorlódás miatt elakadt Kaposvár városi ügyvitelt. kisegítsék a kátyuból. „Amint azt tegnap láttuk — számolt be erről a Somogyi Vörös Ujság április 9-i száma — a direktorium átment az apostolok fogatán. a városházára s ott lereferáltatta magának az ügyeket, s amelyekhez törvényhatósági jóváhagyás kellett, azt érdeme szerint vagy jóváhagyta, vagy elutasította. Délután 3-tól 6-ig elintéztett annyi aktát, amennyit a régi jó világban még kézbe fogni is féltek.” [149].

Valóban, ez az ügyintézés az ún. régi, jó világ lassú, döcögő, fatengelyeken haladó ügyviteléhez képest — ha szabad hasonlattal élnem — gyorsvonati sebességgel haladt, kivált, ha azzal a gyakorlattal állítjuk szembe, amelynek virágkorában az egykorú cikkíró szavai szerint „... minden ügyön előbb a tanács szunyókált, azután a képviselő testület kérődzött, végül a törvényhatóság feküdt rája, míg legvégül, az emberi kor legvégső határán elintézte a vármegyét” [150].

Április első felében a Direktorium tevékenységének homlokterébe a választási munkálatok kerültek. Jóllehet a községi tanácsok megválasztása április elejére már jórészen megtörtént — bár ezek körül is akadt még tennivaló bőven, amire kitérni nem feladatunk — hátra volt még a Megyei Munkástanács, a Kaposvár városi és a járási tanácsok megválasztása, amelynek lebonyolítása a Direktoriumra hárult.

Április első napjaiban — pontos dátumot ezúttal sem sikerült megállapítanunk, talán 4-én — a belügyi népbiztos táviratilag értesítette a Direktoriumot, hogy a Forradalmi Kormányzótanács a megye választási bizottságává nevezte ki.

A direktorok április 5-én délután 4 órakor ültek össze, hogy megtrágyalják az ezzel kapcsolatos tennivalókat. A távirat felolvasása és tudomásulvétele után tisztázták a feladatokat, megegyezvén abban, hogy április 14-én, legkésőbb 15-én megválasztják a Tanácsok Országos Gyűlésébe küldendő képviselő tagjait is, azaz ekkorra befejezik a választást, leszögezték, hogy a Barcsi Járás Munkástanácsa 5, a Csurugói Járás Munkástanácsa 39, az Igali Járás Munkástanácsa 33, a Kaposvári Járás Munkástanácsa 60, a Lengyeltóti Járás Munkástanácsa 31, a Nagyatádi Járás Munkástanácsa 37, a Marcali Járás Munkástanácsa 49, a Tafi Járás Munkástanácsa 37, Kaposvár város Tanácsa 13 tagból fog állani, Kaposvár város a Kaposvári Járási Munkástanácsba 30 tagot küld, a járási munkástanácsok intézőbizottságai — a nagyrészen megszállt barcsi járás kivételével — 11 tagból állnak majd. A Megyei Munkástanácsban a szerb. megszállás alatt álló szigetvári járás 2, a barcsi és igali járások 3—3, a többiek 4—4, Kaposvár 44 taggal képviseltetik magukat. Kaposvár város Munkástanácsának megválasztását április 12-ére tűzték ki, a szavazatok szedésére négy bizottságot állítanak fel, kimondva, hogy a szavazás délután 1 órakor kezdődik, s mindaddig tart, míg szavazók jelentkeznek. Elhatározták végül, hogy a járási székhelyekre két-két megbízottat küldenek ki a járási és megyei munkástanács tagok megválasztása körüli eljárás ismertetése céljából [151].

A választási előkészületekről, megfelelő források és feljegyzések hiányában, viszonylag keveset tudunk mondani. Ahogy az egykori sajtóból kivehető, a vá-

lasztást nem előzte meg szélesebb körű sajtókampány, sem úgynevezett választási hadjárat. Bizonyára az idő rövideje miatt. A választással kapcsolatos cikkek inkább tájékoztató jellegűek — hol, mikor, hogyan kell szavazni stb. —, semmint agitatívak voltak. Persze, tévedés volna azt hinni, hogy az agitáció teljesen hiányzott. Ha rövid terjedelemben is, de rámutattak a cikkírók arra, hogy a választás széleskörű választójog alapján történik, nem mulasztották el, az alkalmat, hogy szembeállítsák az új választást a régi idők korrupt választási fogásaival, s hangsúlyozták az új választás proletár jellegét: „... odaállhat a proletár a szavazóurna elé — írta a Somogyi Vörös Újság —, s gyakorolhatja azt a jogát, amelytől eddig az osztályuralom magafonta paragrafusok korbácsával elűzte” [152].

A Direktórium tevékenysége az előkészület e napjaiban — minthogy a szavazás listára történt — elsősorban a jelöltek névjegyzékeinek összeállításában merült ki, s mint arra a fennmaradt névjegyzékekből következtetni lehet, azok összeállítása, felülvizsgálata, ellenőrzése nagy gondot, körültekintést és nem kevés munkát igényelt. E listák összeállításáról közelebbit nem tudunk, de arról, maguk a jegyzékek is tanúságot tesznek, hogy alapos megfontolás, többoldalú tájékozódás és a proletariátus érdekeinek legmesszebbmenő figyelembe vétele mellett készültek el.

A választások menete, mint ahogy az a különböző adatokból kirajzolódik, a következő volt: először a falvak munkástanácsait választották meg, ahol még ez nem történt meg, azután a különböző községi tanácsok küldöttei gyűlésre jöttek össze, ahol a járási és megyei tanácstagokat választották meg. Ez utóbbi a megyében április 10-e körül zajlott le [153].

Hogy képet alkothassunk magunknak a járási és megyei tanácstagok megválasztásáról és felidézzük e választások hangulatát, érdemes itt pár sorban leírni a Kaposvári Járási Munkástanács április 14-én délelőtt lezajlott választását, amelyről az egykorú sajtóban tudósítás is maradt fenn.

Az egybegyűlt községi tanácstagokhoz a gyűlés megnyitása után SCHNELLER BÉLA direktor intézett beszédet, amelyben ismertette a Tanácsköztársaság alkotmányát. A többi között ezeket mondotta: „Nincs különbség a szegény emberek között. A falusi, városi, kézi és szellemi munkások egyformán kizsákmányoltjai voltak az osztályuralom zsarnokainak. Egyformán homlokukon viselték a nyomorúság bélyegét, szívükben hordozták az elkeseredés férgét. Az osztályuralom csahosai értettek hozzá, hogy a milliók munkájának gyümölcsét ők élvezzék munka nélkül, a dolgozóknak pedig csak annyit hagyjanak, hogy éppen tovább dolgozhassanak, persze a heréknek és hetéraiéknak kényelmére.” A beszédet zajos taps fogadta, utána megválasztották a járási és megyei munkástanácstagokat [154].

A választások széles tömegek részvétele mellett zajlottak le, a megyében 220 000 szavazatot számoltak össze [155]. Ez a hatalmas tömeg és a szavazás során tapasztalt lelkesedés újra megerősítette a Direktórium tagjait abban a szilárd meggyőződésben, hogy a lakosság döntő többsége egyetért a proletárhatalommal, támogatja azt, s ha kell védelmére is kész.

A választás befejező aktusa a Megyei Munkástanács Intézőbizottságának és a Tanácsok Országos Gyűlése küldötteinek megválasztása volt, amelyre a Megyei Munkástanács április 14-én, a vármegyeház tanácstermében megtartott ülésen került sor.

Az ülést délelőtt 10 órakor SCHNELLER BÉLA direktor nyitotta meg, részletesen ismertette a tanácsok szervezetét, rámutatott arra, hogy még „éles, kemény harc fog következni a proletariátus érdekeiért és programjáért”. Utána a vendégként jelenlévő HAMBURGER JENŐ földművelésügyi népbiztos emelkedett szólásra, akinek jelenlétét az ülés lelkes ovációval vette tudomásul. „A proletárforradalom — kezdte beszédét — tudatos célkitűzései: rombolni a múltat, s szebb, jobb világot alkotni, melynek alapja a munka. Teóriában könnyű a feladat, a gyakorlatban jóval nehezebb. A kapitalista rend romjain a proletárok hadseregét, adminisztrációját és iskoláját fogjuk megteremteni.” Ezután a tanácsok ügyköréről szólt: „A helyi ügyek intézésében minden helyi szovjet autonómiát élvez, míg az egész országra nézve az országos szovjet fog intézkedni. — A szovjetek határozatait azonnal végre kell hajtani. Lenin szerint is nem fecsegségre, hanem cselekedetekre van szükség.” Beszélt a belpolitikai tennivalókról, hangsúlyozva, hogy a diktatúra erősítése elkerülhetetlenül fontos: „A belpolitikában a kisbirtokosok megszervezése a fontosabb feladatok közé tartozik. Ezeknek eszközeit nem sajátítjuk ki, de elveszjük az ellenforradalmárok és a kiéheztetést szítók vagyonát. Hangsúlyozzuk, hogy a vallást megánügynek tekintjük. A templomokból nem lesz mozi, mint azt a nép ellenségei hazudják.” „A világot sem a múltban nem lehetett, sem most nem lehet a humanitás jel-szávaival újjáteremteni... s éppen ezért a gazdasági hatalom megszervezése céljából szükség van a szuronyok, a diktatúra minden erejére. Lejárt a szentimentalizmus ideje, a letűnt hatalmasok sohasem tanúsítottak megértést a proletárok szenvedéseivel szemben. A Darányi-féle rendelkezéseket például sohasem hajtották végre, mert ezek némileg is törődtek a cselédproletárokkal. A diktatúrát összes erőnkkel meg kell védelmezni. A forradalmi törvényszékek bírának nem helyi szempontból kell feladatukat felfogni, hanem a világforradalom jövője, az egyetemes proletariátus szempontjából. A proletárdiktatúra nem egyesek, nem is csoportok, hanem az összes tömegek akaratát képviseli és hajtja végre. A forradalmi törvényszék bírának állandó érintkezést kell fenntartani a tömegekkel, különösen a városokban.” Végül a tanácsstagok feladataira tért ki: „A tisztség, melyet a megyei szovjet tagjai vállaltak, nem könnyű. — Eljöhét az az idő, amikor a forradalomhoz való hűségüket tetteikkel is bizonyítani kell. Meg kell teremtenünk a proletártömegek fegyelmét.” Beszédét annak a reményének kifejezésével fejezte be, hogy Somogy úrrá tud lenni a nehézségeken és továbbra is erőssége marad a proletárdiktatúrának. Ezután KOVÁCS MIKSA szólalt fel, ismertette és értékelte a választás eredményeit. Majd SCHNELLER BÉLA vette át ismét a szót, kérte az ülést, hogy a Tanácsok Országos Gyűlése tagjainak megválasztását tűzze napirendre. Ismertette a Forradalmi Kormányzótanácsnak a Tanácsok Országos Gyűlése tagjainak megválasztásáról kiadott rendeletét. Az ülés több hozzászólás után magáévá tette az indítványt, s a képviselőlet tagjainak kiválasztására jelölő bizottságot küldött ki, melynek elnökéül SZABÓ KÁROLYT, tagjaivá: GYÖRFFY ANTALT, EGERSZEGHY JÁNOST, KOVÁCS PÁLT és SOMOGYI FERENCET választotta. Mialatt a jelölő bizottság javaslatainak összeállításával foglalatoskodott, a gyűlés megválasztotta a Megyei Munkástanács Intézőbizottságát. A 28 tagú bizottság elnökévé SCHNELLER BÉLÁT, al-elnökeivé BALLA JÓZSEFET és SZALMA ISTVÁNT választották meg. Több felszólalás után a jelölő bizottság előterjesztette a Tanácsok Országos Gyűlése tagjaira vonatkozó indítványát, amelyet az ülés elnöke szavazásra bocsátott. A titkosan megejtett szavazás eredményeképpen a megye képviselőletének tagjai:

LATINCA SÁNDOR, KOVÁCS MIKSA, GYURA JÁNOS, PEINHOFFER LAJOS, TÓTH LAJOS, SOMOGYI FERENC, ZÓKA IMRE és KISS ERNŐ lettek [156].

Április 14-én a választások befejeződése következtében a Direktórium választásokkal kapcsolatos megbízatása is lejárt, megszűnt a megye választási bizottságának lenni, tevékenységének a továbbiakban újabb feladatok szabták meg fő irányát. Mielőtt erre rátérnénk, tekintsük meg röviden, hogy a választások időtartama alatt a Direktórium, mint a megye forradalmi kormány szerve, milyen tevékenységet fejtett ki.

Április 5-én a Forradalmi Kormányzótanács XXII. számú rendelete alapján, mely a hatásköri összeütközések és túlkapások elkerülése érdekében a népbiztos címet kizárólag a kormányzótanácsi tagok számára tartotta fenn, utasította a megye vezető beosztású funkcionáriusait, hogy a jövőben a politikai megbízott megjelölését használják [157].

Ugyancsak április 5-én a tanügyi politikai megbízottat a Forradalmi Kormányzótanács XXIV. számú rendeletének végrehajtására utasította, mely a nevelési és oktatási intézmények köztulajdonba vételét rendelte el [158]. A Direktóriumnak ez az utasítása Somogyban az állam és egyház szétválasztásában a Kaposvári Munkástanács március 29-én hozott határozata után, mely megtiltotta, hogy a vallást az iskolában oktassák, a második nagy lépést jelentette. Jóllehet az iskolák államosításának végrehajtása külön szerv, a tanfelügyelőség élén álló politikai megbízott, majd a megyei művelődésügyi kormányzat irányítását átvevő Művelődésügyi Osztály feladata volt, az első lépések megtételében a Direktórium is részt vett. Április 7-én határozatot hozott arra, hogy a megye legnagyobb, egyházi tulajdonban levő nevelési intézetét, a kaposvári zárdát, köztulajdonbaveszi, s az abban működő iskolát államosítja. A határozatban kimondta egyben azt is, hogy a zárdabeli apácák, mivel valamennyien okleveles tanítónők, tanítóként továbbra is ottmaradhatnak, ha rendjükből kilépnek és elfogadják az állami tantervet [159].

Április 8-án megkezdte a házak szocializálását. A feladat végrehajtására öt tagú bizottságot nevezett ki. Kimondta, hogy a bizottság döntései ellen 7 napon belül fellebbezni lehet LATINCA SÁNDOR direktor előtt. Ha a fellebbezést ő is elutasítaná, abban az esetben a határozat jogérvényes. Külön bizottságot hozott létre a lakbérek megállapítására és a házak karbantartásának megindítására [160].

Április 10-én bekapcsolódott a Vörös Őrség szervezésébe. A sajtóban közleményt tétetett közzé a Vörös Őrség toborzásáról, melyben hangsúlyozta: „A Vörös Őrség a rend fenntartója. A Vörös Őrség tagja természetesen csak feltétlenül megbízható, öntudatos szocialista lehet, aki át tudja érezni, meg tudja érteni a proletárdiktatúra eszméjét, aki a rend és a fegyelem fenntartásán kívül a népet is felvilágosítja, aki fülönfogja és ártalmatlanná teszi az álhírek terjesztőit.” A falvakba megbízottakat küldött ki a jelentkezők összeírására [161].

A választások teljes egészében eltüntették a régi megyei közigazgatási szervezetet, s helyébe egy új hatalmi gépezetet állítottak. Jóllehet a fentiek során már érintettük az egyes helyeken végbement változásokat, mégsem lesz hiábavaló, ha itt rövidesen summázzuk a megyeszerkezetben bekövetkezett gyökeres átalakulást.

Ahhoz, hogy az átalakulás lényege világosan állhasson előttünk, előbb a régi megyei szervezetet kell magunk elé idéznünk.

A magyar megyeszervezet ama formáját, amely a Tanácsköztársaság kikiáltásáig volt érvényben, alapjában véve a törvényhatóságokról szóló 1886. évi XXI. t. c. alakította ki. Eszerint a megye, mint törvényhatóság, a törvényesség korlátai között az önkormányzatot, az állami közigazgatás közvetítését és a közérdekű ügyek megvitatásának jogát gyakorolhatta. Ez utóbbival kapcsolatosan álláspontját más törvényhatóságokkal, a kormánnyal és kérvény alakjában a törvényhozás bármelyik házával közölhette. Önkormányzati jogánál fogva saját belügyeiben önállóan intézkedhetett, határozatokat és ún. szabályrendeleteket alkothattott. Határozatait és szabályrendeleteit végrehajthatta, tisztviselőit a főispán kivételével választotta, az önkormányzat és a közigazgatás költségeit megállapíthatta, s a fedezetről maga gondoskodhatott. Az általa vezetett közigazgatás, belső ügyvitelét és pénzkezelését kiküldött kezei útján a belügyminiszter bármikor felülvizsgálhatta, ellenőrizhette.

A megyében a törvényhatóság egyetemét a törvényhatósági bizottság képviselte, amely felerészben a legtöbb egyenes államadó fizető állampolgárokból, felerészben pedig a választóközönség választottjaiból állt. A törvényhatósági bizottság évente meghatározott számú közgyűlést és szükség esetén rendkívüli közgyűléseket tarthatott. A közgyűlés elnöke a főispán, annak távollétében az alispán, mindkettőjük akadályoztatása esetén pedig a főjegyző lehetett. A közgyűlésen, noha a törvényhatósági bizottságnak tagjai nem voltak, szavazati joggal résztvehettek az alispán, a fő- és aljegyzők, a tiszti fő- és alügyészek, az árvaszéki elnök és ülnökök, a főorvos, a főmérnök, a pénztárnok, a főszolgabírák, a központi számvevők, a levéltárosok, s a rendezett tanácsú városok polgármesterei.

A törvény a vármegyék élére a főispánt állította, akit a belügyminiszter előterjesztése alapján a király nevezett ki. A főispán a végrehajtóhatalom képviselője volt, s mint ilyen a törvénykezési közegek kivételével a törvényhatóság területén működő állami szervek munkáját ellenőrizhette, évenként egyszer megvizsgálhatta a központi- és a kül-tisztviselők hivatalos eljárását és ügykezelését, ellenőrizte a törvényhatósági önkormányzatot, és őrködött a törvényhatóság által közvetített állami közigazgatás érdekei felett stb.

A vármegye központi tisztviselői az alispán, a főjegyző és az aljegyző, a tiszti főügyész és alügyészek, az árvaszéki elnök és ülnökök, a főorvos, a főpénztárnok, az ellenőr, a főszámvevő, a levéltárnok, az árvaszéki nyilvántartó és a megyei állatorvos voltak. A megyei kültisztviselői a főszolgabíró, a szolgabíró, a járási orvos, állatorvos és a járási számvevő voltak.

E tisztviselők között a legjelentékenyebb az alispán volt, akit a törvény a megye első tisztviselőjének tekintett. Ő vezette a vármegye nevében a közigazgatást, minden ügyben, amely a megyei közgyűlés, a közigazgatási bizottság, vagy egyéb közegek hatáskörébe utalva nem voltak, intézkedési joga volt. Feladatkörébe tartozott a kormányrendeletek átvétele és azok végrehajtása, a megyei közgyűlés határozatainak érvényrejtetése.

A kültisztviselők között a leglényegesebb szerepet a főszolgabíró játszotta, aki a járás első tisztviselője volt, s feladatkörébe a hatósága alá tartozó községek felügyelete tartozott [162].

Az átalakulás mindenekelőtt azt jelentette, hogy megszűnt a régi feudálkapitalista megyei autonómia, s helyébe a tanácsai önkormányzat lépett, amely a burzsoá-földesúri hatalom eltörlését, a proletárhatalom érvényre emelését jelentette. A legnagyobb adófizetők hatalmi testülete, a törvényhatósági bizottság megszűnt, s helyébe a megyei munkástanács lépett, amelyben a munkásság, a parasztság és a haladó értelmiség képviselői foglaltak helyet. A megyei munkástanács élén csúciszervként az intéző bizottság állott. (Erre alább még visszatérünk.) A főispáni funkció megszűnt, a megye élére került a Direktórium, amelynek tagjai egyben a megyei munkástanács intéző bizottságának is tagjai voltak, s így lényegében a Direktórium nem volt más, mint az intéző bizottság

végrehajtó szerve. Sajnos, a megyei munkástanács és az intéző bizottság iratai elvesztek, s így azoknak a Direktóriummal való kapcsolatát nem áll módunkban megvilágítani. Az alispán hatásköre is eltöröltetett, helyére a megyei politikai megbízott lépett. A főszolgabírák helyébe a járási politikai megbízottak léptek, akik a járási munkástanáccsal együtt irányították hatóságuk területének ügyeit.

A választás utáni napokban a Direktórium figyelmét a termelő munka biztosítására összpontosította. Ezen a területen több tennivaló is volt. Az őstermelő lakosság egy része nem rendelkezett megfelelő gazdasági felszereléssel, s ezért a földeket szántatlan-vetetlen hagyta. Április 16-án a Direktórium rendeletet tett közzé, amelyben közölte, hogy mindazok szántóföldjét, akik megfelelő mezőgazdasági eszközökkel nem rendelkeznek, a szántási munkákkal már elkészült vagyonosabb kisbirtokosok és a falvakban levő termelőszövetkezetek kötelesek megművelni. Kimondotta továbbá, hogy a szántásért holdanként 100 koronánál többet senki sem követelhet. Aki ezt az utasítást nem teljesíti, afelett a Forradalmi Törvényszék fog ítélni [163].

A termelőmunkát nemcsak a gazdasági felszerelések hiánya akadályozta, hanem más körülmények is. Többek között az alattomban munkálkodó reakciós hírverés is. A reakció ekkor még nem mert nyíltan zászlót bontani, s a sutogó propaganda eszközeivel igyekezett a proletárhatalmat aláásni. A lakosságnak a proletárdiktatúrától való eltávolításában főszeküzül a parasztság megnyerését tűzte ki, miután az ismert taktikai hibák következtében itt rések mutatkoztak, s ezeket a réseket igyekezett szakadékká mélyíteni. Ennek elérése érdekében bizonyalanságot igyekezett kelteni a parasztság körében, azt hírszelve, hogy a parasztbirtok rövidesen a nagybirtok sorsára jut, kisajátítják, elveszik.

A Direktórium, hogy ennek az ellenséges propagandának elejét vegye, egymásután két felhívással fordult a megye lakosságához.

Az elsőt „A Direktórium üzenete” címmel április 17-én a Somogyi Vörös Újság hasábjain jelentette meg. Az üzenet első részében a reakcióhoz intézte szavait: „Szól ez az üzenet azoknak, akik szembe mernek helyezkedni a népakarattal, akik ellenforradalmi célzattal úznak veszedelmes — önmagukra biztosan életveszedelmes — játékot a proletárdiktatúrával szemben.” „A Direktórium eddig proletár jó szívvvel igyekezett ezeket a tévelygőket a népuralom mesgyéjére terelni. Ezentúl a Direktórium a proletár vaskalapáccsal zúzza szét az erkölcstelen, az öntudat nélküli, az ellenforradalmároktól pénzelt izgatókat.” „Aki a Magyar Tanácsköztársaság alapjait feszegeti, aki a proletárszabadság ellen merészkedik szóval vagy tettel cselekedni, azt a Forradalmi Törvényszék halálra ítéli, életével fizet gazságaiért.” Az üzenet második felében a proletárokhöz szólt: „Somogyi proletárok! Azt üzeni nektek a Direktórium, hogy irgalmat nem ismerve toljátok félre ezeket az útonálló ellenforradalmi haramiákat. Ezek a bérencek a ti életeteket, a ti boldogságotokat veszélyeztetik. Ezek meg akarják fojtani a proletárszabadságot.” „Sujtsatok le vasököllel az elvakultakra, a lázítókra. Tanítsatok meg őket, hogy széles ez országban csak egy hang lehet, a proletárhang. Széles ez országban mindennek el kell tűnni, el kell némulni, ami a proletárok szabadságát és uralmát veszélyezteti.” [164].

A másodikban, melyet április 18-án tett közzé, a parasztságot és a kispolgárságot igyekezett megnyugtatni: „Ma Magyarországon proletáruuralom van, mely csak az elnyomóknak és kizsákmányolóknak ellensége. De nem bántja,

sőt védi a kisemberek, a kisiparosok, a kisbirtokosok munkával szerzett tulajdonát. Véget vetett örökre a tőke és nagybirtok uralmának és megalapította a munkások, katonák és földműves-szegények egyedüli uralmát, ahol csak az meg, aki hasznos munkát végez.” A továbbiakban a Direktórium és a tanácsrendszer feladatairól szólt, nyugalomra intve egyben a lakosságot: „Vegye mindenki tudomásul, hogy Somogy megyében megalakultak a tanácsok és működik a megyei Direktórium, amelynek az a hivatása, hogy a proletárok uralmát sürgősen megalapozza és kiépítse. A községekben a munkástanácsoké minden hatalom... Minden esetben csak a munkásság javát szolgálják. Értse meg mindenki, hogy megszünt minden osztályozás és jogkülönbség, bandita uzsorások, az aranyszájú népbutítók és uszítók rendje. Viselkedjék mindenki a szent forradalmi időkhöz méltóan. A kizsákmányoló osztályokat megsemmisítjük és ha kell minden ellenforradalmi törekvést vérbefojtunk, de a dolgozó népet megvédjük. A forradalomnak a nyugalom a méltósága és az ereje, és százszorosan az a proletárok forradalmának.” [165].

Mindezek mellett lépéseket tett az aratási munkálatok zavartalanságának biztosítására. Április 17-én a Direktórium Termelési—Szocializálási Ügyosztályán LATINCA SÁNDOR vezetésével bizottság ült össze, hogy az aratószerződést elkészítse [166].

A szerződés két napig tartó tárgyalás eredményeként készült el, s április 19-én a Somogyi Vörös Újság hasábjain került nyilvánosságra. Igen tanulságos ez a szerződés abból a szempontból, hogy a megyei vezetés milyen messzeemenően vette figyelembe a szegényparasztság érdekeit, s milyen kedvező feltételeket szabott az aratómunkások számára. Épp ezért érdemes és szükséges itt röviden megtekintenünk magát a szerződést.

A szerződés leszögezte, hogy az aratók a levágott gabona hetedik részét kapják meg, amelyet a gazdaság köteles elcsempeltetni, továbbá minden arató részére egy magyar hold tengeri földet felszántva és bevetve, ahol lehetséges — kölcsönös megállapodás alapján — kaszálót biztosított, kikötvé, hogy azokról a termést, illetve takarmányt a munkaadó tartozik betakarítani. Rendelkezett továbbá a szerződés arról, hogy a gazdaságok minden kaszás után 24 magyar holdat kötelesek kiadni, a megállapodást az aratók főbizalmija köti meg, s a munkások az azt követő 24 órán belül kötelesek elkezdni az aratást, ha a munka az időjárás miatt megakadna, a munkások a vezető engedélye nélkül nem távozhatnak el, az aratók a munkát mindig hármassal végzik, a munkára csak tisztességes, nem viszálykodó dolgozó alkalmazható. Az aratási munka menetéről így rendelkezett: először is a gabonát alacsony tarlóra kell lekaszálni, a kévétet jól kell megkötni, s 17—20-as keresztekkel kell rakni, a tarlót a munkások kötelesek legereblyézni, ha vihar, vagy szél a kepeket szétszórná, az aratók kötelesek azokat ismételtlen összerakni. Rendelkezett továbbá a szakácsné és a víz-hordó fizetéséről, valamint arról, hogy a cséplési munkára is csak azok alkalmazhatók, akik már előzetesen az aratásra is leszerződtek. Végül kimondta, hogy a szerződést három példányban kell kiállítani, kettő az érdekelteknél marad, egy a Direktóriumnak nyújtandóba [167].

Április 19-én a Direktórium fontos politikai rendelkezést adott ki. Körrendelettel fordult a munkástanácsokhoz, melyben felhívta őket, gondoskodjanak róla, hogy a Tanácsköztársaságnak a vallásszabadságról szóló rendeletét a papok a húsvéti ünnepek alkalmával el ne mulasszák a szószékről kihirdetni [168].

2. „A proletáralom előőrse, a magyar proletariátus tűzbe került. Megindult az antant offenzívája . . . Arról van szó, hogy rabok legyünk vagy szabadok? . . . Harcok, nagy harcok előtt állunk.” [169]. Ezek a sorok adták tudtul 1919. április 23-án Somogyban, hogy megindult a fegyveres intervenció a Magyar Tanácsköztársaság ellen.

Az antant katonai intervenciójával új szakasz nyílt meg a Magyar Tanácsköztársaság történetében. A békés építő és szervező munkát a haza védelmének biztosítása és a betolakodó burzsoá hadseregekkel folytatott harc váltotta fel, amelyet a tanácskormánynak gazdasági blokáddal és a belső ellenforradalmi erőkkel küzdve kellett megvívnia.

Jóllehet, Somogy távol esett a harcterektől, a fegyveres harc megindulása itt is fordulatot eredményezett, s új feladatok elé állította a Direktóriumot is. A hadsereg ellátása, a közélelmezés biztosítása, a nyílt színre lépő ellenforradalmi megmozdulások felszámolása, — ezek voltak azok a tények, amelyek a továbbiakban mint megoldásra váró problémák a Direktórium tevékenységét alapvetően meghatározták.

Az imperialista támadásról a megye hivatalos körei már április 22-én tudomást szereztek. A hír — érthető módon — izgalmat keltett. A Direktórium azonnal felhívással fordult a járási politikai megbízottakhoz, amelyben nyugalomra intett, s arra kérte fel őket, hogy a rend fenntartásán kettőzött fegyelmel őrködjenek. „Bármely ellenforradalmi mozgalmat észlelnek — írta a felhívás —, azonnal jelentsék. Ügyünk ellenségeit juttassák a Forradalmi Törvényszék elé. Elvárjuk, hogy minden elvtársunk a mai magasztos időket átérzi és ahhoz képest jár el.” Kérte végül, hogy hasonló értelmű felhívást intézzenek a községi munkástanácsokhoz [170].

Ezt, még április 22-én, két további távirati rendelkezés követte a járási politikai megbízottakhoz. Az első azt rendelte el, hogy mindazokat a katonai fegyvereket, amelyek nem mozgó alakulatok kezén vannak, a következő napon szállítsák be Kaposvárra és a Baross-honvédlaktanyában adják le [171]. A második a belügyi népbiztos ama rendeletét közölte, amely szerint minden szervezett munkásnak kötelessége a Vörös Hadseregbe belépni. Egyben utasította a politikai megbízottakat, hogy a jelentkező szervezett munkások összeírását azonnal kezdjék meg [172].

Ez utóbbit, lényegesen kibővítve, hirdetmény formájában április 23-án a Somogyi Vörös Újságban is megismételte. A hirdetmény közölte, hogy ettől kezdve minden szakszervezeti tag tekintse magát vörös katonának. Azután pontosan előírta az összeírás módját. „A szakszervezeteknél a tagokat két listában írják össze. Az egyik listába azok kerülnek, akik nélkülözhetők munkájukban és kiképzett katonák. Ezek az első zászlóaljhoz tartoznak s először mennek ki a vonalba. A második listába kerülnek azok, akik nem nélkülözhetők munkájukban, nem kiképzettek. Ezek a második zászlóalj, vagy tartalék zászlóalj alkotják, folytatják idehaza munkájukat.” Elrendelte a katonai kiképzésben nem részesült tagok gyors kiképzését. „A nem kiképzetteket naponta néhány órában saját ruhájukban kiképzik. Ezek ruhakoptatásért napi 3 (három) korona kárpótlást kapnak.” Végezetül figyelmeztette a szakszervezeti tagokat, hogy mind a kiképzettek, mind a kiképzetlenek legyenek készen arra, hogy bármely pillanatban kimehessenek a frontra [173].

Április 23-án ezenkívül még két fontos rendelet látott napvilágot. Az egyik az április 18-án elkészült arató szerződést egészítette ki a következő rendszabályokkal: 1. minden azelőtt kötött szerződés hatályát veszti, 2. az aratás munkálataira elsősorban nincsteleneket kell alkalmazni, csak ilyenek nemlétében vehetők fel 1—2—3 stb. holdas birtokosok, 3. minden gazdaság azonnal kösse meg a szerződést, 4. sürgős esetektől eltekintve komenciós cselédek nem vállalhatnak aratást, 5. más megyéből aratók csak akkor fogadhatók fel, ha Somogyban nem volna kellő számú jelentkezés, 6. felvételnél azt a dolgozót kell előnyben részesíteni, aki már az elmúlt évben is ugyanabban a gazdaságban dolgozott, 7. aratókat elsősorban a közeli falvakból és városokból kell fogadni, 8. ha valamely gazdaságban aratókra van szükség, úgy azt jelentsék a Direktórium Termelési-Szocializálási Ügyosztályának, 9. az aratással kapcsolatos rendeletek megszegői a Forradalmi Törvényszék előtt felelnek tetteikért [174]. A második ismét katonai vonatkozású volt, a Vörös Hadsereg élelmezéséről intézkedett. Mindaddig — mondotta ki a rendelet —, amíg a Vörös Hadsereg élelmezését a hadseregen belül meg nem szervezik, a katonaság élelmezése a községekre hárul. A katonai egységparancsnokok előzetes bejelentése alapján a szükséges élelem előállításáról a községi tanácsok kötelesek gondoskodni. A felmerülő költségeket szabályszerűen kiállított jegyzék ellenében a kaposvári dandárparancsnokság fedezi [175].

Április 24-én a Direktórium újabb felhívással fordult a megye dolgozó népéhez. Ezúttal az éhező pesti munkásság érdekében emelt szót. „Az antant minden reménye — kezdődik a felhívás —, a proletárok kiéheztetése. Arra számít, hogy az éhenhalódót könnyebb rabszíjra fűzni, mint a munkabíró, erős ellenséget.” „Az antant kiéheztetési taktikáját — folytatta tovább — leginkább sínylik budapesti elvtársaink. Ezeknek megsegítésére hívja föl Somogy megye szervezett munkásait a megye Direktóriuma.” Ezután közvetlenül a szervezett munkássághoz intézte szavait: „Szervezett munkások! Jól tudjuk, hogy ti sem fürödtök tejbe, mézbe. A ti mindennapitokat is kimérik fejek szerint. Mégis, ha egy kevésről lemondtok, ebből a kevésből sok gyűlik össze s ezzel már azután segíthetünk éhező proletártestvéreinken. Mert Budapesten éheznek a proletárok.” „Minden szervezett munkás és mindenki, aki teheti, áldozzon, amennyit csak tud, bármily keveset is a fővárosi éhező proletárcsaládoknak. Lisztet, zsírt s egyéb nem romlandó élelmi cikkeket adjatok a budapestieknek.” „Aki teheti, de elsősorban a szervezett munkások adják át élelmiszerüket... Segítetek proletártestvéreiteken.” [176].

A Direktórium felhívásai ezúttal sem maradtak hatástalanok. Április végén és májusban seregestől tódult az ipari munkásság és a szegényparasztság a vörös zászlók alá. Ugyanakkor a pesti proletariátus számára indított gyűjtés olyan eredményekkel járt, amelyek, mint az köztudomású, Móricz Zsigmondot is lelkesedéssel és elragadtatással töltötték el.

Lelkesedéssel tették magukévá a Direktórium felhívását a termelőszövetkezetek is. Naponta százával indították útnak Budapest felé a vágómarha, sertés, birka- és tojásslítmányokat. Egy korabeli sajtóadat szerint 1919. május 18-ig 30 millió korona értékben 200 vagon élelmiszert adott a megye az éhező fővárosnak [177].

A közellátás biztosítása érdekében a Direktórium e napokban rendelkezést is adott ki. Április 27-én utasította a járási politikai megbízottakat, tegyék közhírré, hogy mindenki köteles burgonyakészletét és feleslegét bejelenteni és azt a közélelmezés céljára készpénz ellenében átadni [178].

Április 29-én újabb rendeletet bocsátott ki a fegyveres erő ellátása érdekében. Ez alkalommal a Vörös Őrség élelmezése ügyében foganatosított intéz-

kedést. Értesítette a járási élelmezési megbízottakat, hogy a továbbiakban a Vörös Örség élelmezése is — ugyanolyan módon, mint a katonaság — a községi tanácsokra hárul [179].

Bár nincsenek rá adataink kellő számban, amelyekből számítást tehetnénk arra nézve, hogy a katonaság és a Vörös Örség ellátása mennyire vette igénybe a falvak teherbíróképességét, a fennmaradt adatok azonban arról tanúskodnak, hogy a fegyveres erők élelmezése a háború utáni szegénység szűkös viszonyai között súlyos megterhelést jelentett. Tagadhatatlan, hogy ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy egyes községekben a parasztság egy része felült az ellenforradalmi uszításnak, aminek sajnálatos következményeként május első felében néhány községben összeütközésre került sor a karhatalom, illetve a katonaság és a lakosság között.

3. Május elején a Direktórium ügykörében újabb változás következett be. Erről az a két, egymásután kiadott rendelkezés nyújt tájékoztatást, amit május hó elején a vármegyei politikai megbízott a megye főtisztviselőihez, az árvaszék elnökéhez, a megyei tiszti ügyészi politikai megbízotthoz, az állam-építészeti hivatal vezetőjéhez, a pénzügyi-politikai megbízotthoz és a Művelődési Osztály vezetőjéhez intézett.

A vármegyei politikai megbízott az elsöben, mely május 2-án kelt, azt közölte a fent nevezettekkel, hogy a Megyei Munkástanács a volt vármegyei közgyűlés, a Megyei Munkástanács Intézőbizottsága a megszűnő közigazgatási bizottság feladatkörét veszi át, e ezért kérte, hogy a beérkező közgyűlési, illetve közigazgatási bizottsági ügydarabokat szabályszerűen készítsék elő, hogy azok az összehívandó gyűlések elé terjeszthetők legyenek. Kérte továbbá, hogy az elmaradt februári megyei közgyűlésre előkészítet. valamint az azóta a Direktórium és a volt Kaposvári Munkástanács által elintéztet ügyeket utólagosan mutassák be a Megyei Munkástanácsnak, illetve az intézőbizottságnak, a fontosabbakat vegyék tárgysorozatba és jóváhagyás végett hozzá terjesszék fel, a jelentéstételre kötelezett szakelőadókát és hivatalvezetőket pedig arra utasította, hogy esedékes jelentéseiket záros határidőn belül küldjék meg [180].

A másodikat május 7-i keltezéssel adta ki, vele az előbbi módosította. Közölte, hogy a már lereferált és véglegesen elintéztet ügyeket nem kell tárgysorozatba venni, se bemutatni, s jóváhagyás végett felterjeszteni, csupán az újabbban beérkezett és a Direktórium elé még el nem juttatott ügydarabokat vegyék tárgysorozatba, mivel csak azok megbeszélésére kirítenek sort. Tudatta, hogy az intézőbizottság legközelebbi ülését május 11-én tartja, és a főtisztviselők akorra készítsék el, s ott terjesszék elő jelentéseiket [181].

A fent ismertetett rendeletek azáltal, hogy a volt közigazgatási bizottság feladatkörét a Megyei Munkástanács Intézőbizottságára ruházták, s a megye főtisztviselőit jelentéstételre kötelezték, kiemelték a Direktórium ügyköréből a közigazgatási bizottsági ügydarabokat. Láttuk, hogy április folyamán a Direktórium ügykörében a főispáni, alispáni jogkör és a törvényhatósági bizottsági jogkör bizonyos elemei kerültek egymás mellé. Az itt ismertetett rendeletekkel a Direktórium jogköre szűkebb területre szorult vissza. A Direktóriumnak a volt törvényhatósági bizottsági ügyekben való illetékessége ezáltal megszűnt, a továbbiakban az alispáni és főispáni jogkört tarthatta meg.

Így aztán megszűnt a törvényhatósági bizottsági ügykörben az a megosztottság is, amely a Tanácsköztársaság kikiáltása óta egyrészt a Direktórium,

másrészt a volt Kaposvári Munkástanács, utóbb pedig a Megyei Munkástanács között fennállott. A törvényhatósági bizottsági jogkör teljes egészében a megyei Munkástanács kezébe ment át.

4. Május elejétől a Direktóriumnak egyre súlyosbodó körülmények közt kellett ellátnia feladatát. Fokozódott a belső ellenforradalmi erők tevékenysége, megerősödött a reakciós izgatás, helyi jellegű megmozdulásokra került sor.

A belső ellenforradalmi erők aktivizálódásával az intervenció megindulása óta számolni kellett, hiszen a reakció még távolról sem volt legyőzve, megsemmisítve, csak a kedvező alkalmat várta, hogy visszaüthessen. „Meglapultak, de itt vannak” — figyelmeztetett erre már április 25-én a proletárhatalom ellenségeivel szemben forradalmi és terror-rendszabályokat követelő újságíró. „Sőtétben bújkálnak — folytatta tovább —, undok férgek módjára mászkálnak a proletárállam tiszta, ifjú testén és rágják, tépik, halálát várják, hogy azután boldogan lakmározhassanak rajta.” [182].

S valóban, amint az alkalom kedvezőnek látszott, amint a vörös seregek vereségeiről az első hírek megérkeztek, ezek az erők nyíltan színre léptek, nem késlekedtek szóval és tettel gyors támadást indítani a néphatalom ellen.

Május 5-én reggel egy TARR GYÖRGY nevű ellenforradalmár Kaposvár utcáin kezdte „reprodukálhatatlan szavakkal” rágalmazni a Direktóriumot, amit csak a Vörös Őrség erélyes közbelépésére hagyott abba [183].

E napon délután egy másik ellenforradalmár Lengyeltóiban kísérelt meg merényletet SZALMA ISTVÁN, Kaposvár városi politikai megbízottja ellen. Jóllehet a lövés nem talált, az előzetesen már felbőszített tömeg a vakmerő tettől felbátorodva a Vörös Őrség lefegyverzésére tett sikertelen kísérletet. [184].

Pár nappal később, Nagyatádon került sor összeütközésre a vörös katonaság és az ellenforradalmi érzelmű helyi burzsoázia és kulákság között [185].

Ha ezek és az ehhez hasonló ellenforradalmi lázadások megtörték is a Vörös Őrség és a katonaság erején, amelyet a dolgozó tömegek is odaadón támogattak, demoralizáló hatásuk tagadhatatlan volt.

A Direktórium e nehéz körülmények között sem szűnt meg a proletárhatalom erőssége, sziklaszilárd támasza és pillére lenni. Harci eltökéltsége töretlen maradt, s megingathatatlan hűséggel végezte továbbra is azt a feladatot, amely a proletárdiktatúra védelméből és erősítéséből ráhárult.

E feladatok közül továbbra is legfontosabb a közellátás biztosítása volt, amelyre a Direktórium ezután is nagy gondot fordított. Ez a feladat roppant energiát követelt meg a Direktóriumtól. A világháború utáni idők megfogyatkozott erőforrásai és a megnövekedett nehézségek között megoldása, szinte reménytelennek látszott. Hogy e tekintetben mégis sikerült valamelyes megoldást találni, az elsősorban a Direktóriumnak volt köszönhető.

Nem kis érdeme volt ebben LATINCA SÁNDORNAK, a Direktórium Termelési-Szocializálási Ügyosztálya vezetőjének, aki a közlélelmezésben jelentkező nehézségek áthidalására többször is eredeti és találékony módon alkalmazott megfelelő eszközt.

A fő probléma ezen a területen a meglévő készletekkel való helyes gazdálkodás és az anyagi javak arányos elosztásának biztosítása volt. Ez a kérdés az adott viszonyok között mint elsőrendűen fontos politikai probléma jelentkezett. Miután a pénz elértéktelenedésének következményeként a falu és a város közötti gazdasági vérkeringés csaknem teljesen megszűnt, s így a létfenn-

tartáshoz elengedhetetlenül szükséges mezőgazdasági termékek a városokban nem voltak kaphatók, a helyzet a város kiéheztetésének veszélyét rejtette magában, ami végül is egyet jelentett volna a forradalom vezetőerejének, a hadrakelt munkásságnak megtörésével, megsemmisítésével. Az amúgy is súlyos helyzetet még súlyosabbá tette az a körülmény, hogy felvirágozott a spekuláció, a lánckereskedés, és a proletárnegyedek réme, az élelmiszerzuzsora.

Miután a normális áruforgalmat az elértéktelenedett pénzzel helyreállítani nem lehetett, minthogy annak vásárló értékét a szigorú rendeletek ellenére sem sikerült biztosítani, LATINCA SÁNDOR a fontosabb közéleti cikkek elosztásánál a közigazgatási apparátus bevonása útján, a pénzt kiiktatva, az áruk közvetlen cseréjét vezette be.

Ezt valósította meg például a liszt és a cukor kiosztása alkalmával is. Május 8-án a járási politikai megbízottak címérea 10 000 kg cukrot utalt ki, s elrendelte, hogy azt cserére használják fel, s érte ellenértékképpen 10 vagon gabonát szolgáltatassanak be [186].

Ha ez a módszer végleges megoldást nem is eredményezett, hozzájárult a szükség enyhítéséhez, másrészt alkalmas eszköznek bizonyult a közellátás elégtelenségéből és hiányából származó veszélyek elkerülésére. A lánckereskedés és az élelmiszerzuzsora azonban ez úton nem volt kiküszöbölhető, másfelől a központi és tervszerű elosztás sem volt így biztosítható. Ez a körülmény indította azután a Direktóriumot arra, hogy a közellátás biztosítására és irányítására külön szervet, közellátási hivatalt hozzon létre, amelynek felállítására május 29-én határozatot is fogadott el [187].

A közellátás terén kifejtett tevékenységgel állnak szoros összefüggésben azok a lépések, amiket a Direktórium a termelés biztosítása érdekében tett. A Direktórium — mint láttuk — létének első pillanatától nagy gondot fordított a termelés folytonosságának biztosítására, s ezen most sem szűnt meg munkálkodni.

A Direktórium ez irányú tevékenységének körébe tartozik az a tervzet is, amelyet az ifjúmunkások szakmai képzésére LATINCA SÁNDOR készített el, s amely május 17-én a helyi sajtóban is nyilvánosságra került. A tervzet voltaképp egy szakmunkásképző intézmény elgondolásait tartalmazta, s megvalósítását Kaposvárott a Termelőszövetkezetek Somogy megyei Központjának kérésein belül felállítandó ún. „univerzális műhelytelep”-en képzelte el, ahol az elméleti oktatást szellemi munkakörben dolgozó fiatalok, a gyakorlati oktatást pedig kitűnő szakmunkások végzik [188].

Május 16-án LATINCA SÁNDOR kezdeményezésére a Termelőszövetkezetek Somogy megyei Központja értekezletet is hívott össze a tervzet megvitatására. Az értekezlet a tervzetet egyhangúlag elfogadta és határozatot hozott rá, hogy Kaposvárott az ún. Szántó-laktanyában a telep megszervezésére rövidesen sort kerít [189].

Rendkívül nagy súlyt helyezett a Direktórium arra is, hogy a munkafegyelm mindenütt sértetlen és szilárd maradjon. Amikor arról értesül, hogy a „termelőszövetkezetek gazdaságaiban alkalmazott munkások között igen sokan vannak, akik a proletár munkafegyelmet nehezen, vagy éppen nem szokják meg”, és vonakodnak „azt a munkát elvégezni, amire rendelik őket”, május 23-án elrendelte, hogy közöljék az egyes termelőszövetkezetek és gazdaságok vezetőivel: „... világosítsák fel az ilyen alkalmazottakat azon kötelezettségről, hogy mindenki tartozik a részére kijelölt helyet elfoglalni, ... munkakörében

szorgalmasan dolgozni”, amíg mód és alkalom nem nyílik a jogos kérések teljesítésére [190].

Ugyanígy a termelés biztosítását szolgálta az az intézkedés is, melyet május 23-án adott ki, miután a megye több részéből panaszolták a jelentések, hogy „lelküismeretlen, csapnivaló alakok a zöid vetéseket lekaszálják és lelegeltetik”. „... újból figyelmeztetünk mindenkit — szólt a rendelet —, hogy búzát, rozstot, kétszerest, zabot, zöid (be nem érett) állapotban kaszálni, vágni, etetni, vagy bármely más célra felhasználni tilos, szigorúan tilos továbbá a vetések lelegeltése is. E tilalom áthágásáért nemcsak a tettesek, hanem a földtulajdonosok és a gazdaságok vezetői is felelősek s megszegői a Forradalmi Törvényszék elé állíttatnak.” [191].

Május 25-én a Direktórium újabb felhívást tett közzé a Somogyi Vörös Újságban. Ezúttal újra a megmunkálatlan-bevetetlen földek kérdését tette szóvá. „A Direktórium többszöri jóakarató felhívása dacára is azt tapasztaljuk — írta a felhívás —, hogy a vármegye területén még sok bevetetlen föld van és hogy a vagyonosabbak nem nyújtanak segédkezet azok földjeinek megmunkálására, akiknek erre saját erejük nincs.” „Mindannyiunknak közös érdeke az — hangoztatta továbbá —, hogy minden talpalatnyi föld megműveltesse, mert ezzel a Tanácsköztársaság közéletének biztosítását segítjük elő.” „A Direktórium újból és nyomatékosan figyelmeztet mindenkit — fejeződik be a felhívás —, különösen a termelősövetkezeteket, hogy a földek megművelése érdekében kövessenek el mindent, nehogy a mulasztókat a legsúlyosabb eszközökkel kelljen kényszeríteni kötelességükre.” [192].

Hasonlóan nagy jelentőséget tulajdonítva foglalkozott a Direktórium a Vörös Hadsereg ellátásával is. Mint már ismertettük, az imperialista intervenció megindulása óta élénk tevékenységet fejtett ki a toborzás, a katonaság felszerelése és élelmezése körül. Május hó során további lépéseket tett ebben az irányban.

Május 12-én rendeletet adott ki a politikai megbízottaknak, melyben utasította őket, hogy a Vörös Hadsereg felszerelése érdekében a rendelet kézhezvételétől számított 8 napon belül intézkedjenek a lakossághoz került katonai felszerelési tárgyak, katonasapkák, zubbonyok, nadrágok, köpenyek, fehérneműk, evőcsészék, hátizsákok, kenyértarisznyák összegyűjtéséről és Kaposvárra való beszállításáról [193].

Néhány nap múlva, május 16-án behívási parancsot tett közzé, az 1901. é. után születetteket rendelte katonai kiképzésre és szolgálatra [194].

Május 22-én felhívás formájában megismételte a Somogyi Vörös Újságban a katonai felszerelési tárgyak beszolgáltatási kötelezettségéről szóló rendeleteit, hangsúlyozva, hogy az alól semminemű engedély nem mentesít senkit [195].

Mindezek az intézkedések jelentős eredményekre vezettek. Nemcsak a hadsereg ellátását, felszerelését, élelmezését biztosították, hanem hathatósan segítették elő, hogy a hadseregen belül a rend és a fegyelem megszilárduljon. A somogyi 44-esek impozáns rendje és fegyelme lenyűgözően hatott a Magyar Tanácsköztársaság olyan neves katonai vezetőjére is, mint POGÁNY JÓZSEF, aki a hónap utolsó napján, május 31-én megtartott szemle után csak a legnagyobb elragadtatással tudott róluk szólni [196]. Nem kétséges, hogy ennek az elismerésnek a kivívásában a Direktóriumnak is jelentős része volt, a direktorok áldozatos és fáradságot nem ismerő tevékenysége nélkül erre aligha kerülhetett volna sor.

A Forradalmi Kormányzótanács június 1-én a többi déldunántúli megyével együtt Somogyot is haditerületnek nyilvánította [197]. Ennek következményeként egyre nagyobb feladatok hárultak a megyei kormányzatra a katonai tennivalók végrehajtásának elősegítésében, támogatásában. Különösen június második felében és július hó során. Ezeknek tárgyalása azonban már kívül esik feladatunk körén, miután a Direktórium még június elején megszűnt, s így az akkor sorrakerülő feladatok a Forradalmi Kormányzótanács által kinevezett kormányzótanácsi biztosra hárultak.

5. Az imperialista intervenció és a belső ellenforradalmi erők aktivizálódása következtében a Forradalmi Kormányzótanácsnak, de az egyes népbiztosságoknak is az alsóbbfokú hatóságoknál, megyéknél és egyes városoknál, sokkal közvetlenebbül és főként gyorsabban irányítható és működő szervekre volt szükségük, amelyek az alkalmanként adódó feladatok elvégzésére minden rendelkezésre álló erőt mozgósítani képesek. Ilyen szervezeteknek szánta a Forradalmi Kormányzótanács a megyék és egyes városok élén a kormányzótanácsi biztosokat. A kormányzótanácsi biztosi állások felállítására május 19-én rendeletet is adott ki, melyben szabályozta azok jog- és feladatkörét [198].

E rendelet megjelenésével napirendre került a somogyi kormányzótanácsi biztos kinevezésének ügye is.

Amint azt a Forradalmi Kormányzótanácsnak a Direktóriumhoz intézett távirata bizonyítja, a somogyi kormányzótanácsi biztos személyét illetően már a rendelet megszületésének napján döntést hozott. Az említett táviratban ui. arról értesítette a Direktóriumot, hogy Somogy vármegye kormányzótanácsi biztosává TÖRÖK GÁBORT nevezte ki, s utasította egyben, hogy „erről a járási és helyi tanácsokat megfelelően értesítse” és a kormányzótanácsi biztost munkájában hathatósan támogassa [199].

Úgy látszik azonban, hogy ez a döntés a Direktórium körében nem szolgált közmegelegedésre, mert az értesítést minden további eljárás nélkül irattárba helyezték.

Feltehetően, erről a Forradalmi Kormányzótanács rövidesen értesült, mert TÖRÖK GÁBOR somogyi kormányzótanácsi biztosságának tervét hamarosan el ejtette, s helyébe, pár nap múlva, május 27-én LATINCA SÁNDORT nevezte ki [200].

LATINCA SÁNDOR kinevezésének körülményeit források hiányában nem tudtuk kellően tisztázni. Hogy az ő személye hogyan, kik, illetve kiknek javaslatára jött számításba, arra nézve egyedül GYÖRFFY ANTAL életrajza nyújt némi tájékoztatást, amelyben a következők olvashatók: „A Direktóriumot kormányzótanácsi biztosság váltotta fel. A kormányzótanácsi biztosnak a budapesti jobboldali szociáldemokraták befolyására Zónik Istvánt nevezték ki. Mi, fiatal kommunisták ezzel nem értettünk egyet. Róth Imre, jelenleg is Oroszországban élő, akkori egyetemi hallgatóval, mint a Latinca-század tagjával, felutaztam Budapestre, s közöltük Rabinovics elvtárral, aki belügyi helyettes népbiztos volt, hogy Zónik kinevezésével nem értünk egyet. Rabinovics elvtárs azt mondta, hogy egy óra múlva jöjjünk vissza, ez idő alatt megbeszéli a dolgot az illetékesekkel. Mire visszamentünk, már készen volt a felmentő és kinevező okmány. Egyik szólt Zónik Istvánnak, a másik Latinca Sándornak. Így lett Latinca Sándor Somogy megye kormányzótanácsi biztosa.” [201].

Biztosra vehető, hogy GYÖRFFY ANTAL emlékezete a lényegét illetően nem csal, emellett szól az is, mint már láttuk, hogy LATINCA SÁNDOR személye először szóba sem került, másrészt az, hogy az ő kinevezése valóban a baloldal sikerét jelentette a jobboldallal szemben, s a baloldal politikai kívánságának felelt meg.

A Direktórium röviddel a kormányzótanácsi biztos kinevezése után megszűnt. Ahogy az kikövetkeztethető, a Direktórium megszüntetését a kinevezés utáni napokban, valószínűleg május végén, június elején határozták el. Nem lehet tudni, hogy ez az elhatározás honnan, kitől, illetve kiktől eredt, a Direktórium, a Megyei Munkástanács Intéző Bizottsága, vagy éppenséggel LATINCA volt-e értelmi szerzője, mondom, megállapítani nem lehet.

Annyi bizonyos, hogy ez helyi jellegű kezdeményezés volt. A Forradalmi Kormányzótanács a kormányzótanácsi biztosok kinevezése tárgyában kiadott rendelete ugyanis a direktóriumok megszüntetéséről nem szól, sőt meg sem emlékezik róluk. Igaz viszont, hogy határozottan kimondja, hogy a megyék élén a kormányzótanácsi biztosok állanak, akiket a Forradalmi Kormányzótanács nevez ki. Az is lehetséges tehát, hogy a Direktórium felszámolására a rendelkezés sajátos értelmezése folytán kerítettek sort.

LATINCA SÁNDOR június 8-án hivatalát átvéve, mint kormányzótanácsi biztos, megkezdte működését. A Direktórium felszámolása mindjárt ezen a napon és a következő napokban elkezdődött. Már a LATINCA SÁNDOR hivatalba lépését bejelentő sajtóközlemények nyilvánosságra hozták, hogy a kormányzótanácsi biztos kinevezése folytán változások lesznek, TÓTH LAJOST a Somogy megyei Fogyasztási Szövetkezetek élére, PEINHOFFER LAJOST pedig SZALMA ISTVÁN helyére városi politikai megbízottnak nevezik ki, minthogy SZALMA rövidesen elhagyja Kaposvárt és a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének központi titkára lesz [202].

TÓTH LAJOS valóban a Somogy megyei Fogyasztási Szövetkezetek élére került, ahol mint ügyvezető igazgató folytatta tevékenységét [203]. PEINHOFFER LAJOS kaposvári politikai megbízottá való kinevezésére azonban már nem került sor, minthogy SZALMA ISTVÁN előttünk ismeretlen okokból nem hagyta el állását. Az viszont kétségtelen, hogy PEINHOFFER LAJOS direktori tiszteréről rövidesen leköszönt. Hogy hová került végül is, azt tüzetes vizsgálatok ellenére sem sikerült kiderítenünk. Ugyanígy megszűnt direktorként működni SCHNELLER BÉLA is, aki mint vármegyei politikai megbízott és mint a Megyei Munkástanács Intéző Bizottságának elnöke folytatta tevékenységét.

Ezzel a Direktórium mint testület megszűnt létezni, hivatali szervezete a kormányzótanácsi biztosság intézményébe olvadt bele.

Így hát a Direktórium közel háromhónapi tevékenység után helyt adott a megye élén a kormányzótanácsi biztosság intézményének. Ezzel egyidejűleg a megye kormányzatának történetében is új szakasz nyílt meg.

6. Somogy megye történetének 1919. március 10-től június 8-ig terjedő szakasza a Direktórium tevékenységével függ szorosan össze, amely mint a somogyi munkásság és szegényparasztság hatalmi szerve a proletariátus diktatúráját valósította meg.

A Direktórium megalakulásához az a harc vezetett el, amelyet a megye vezetésének átvételéért a Szociáldemokrata Párt 1919. február elejétől 1919.

március 10-ig a Kisgazda Párttal folytatott. E harc kezdetén a Szociáldemokrata Párt a megyei vezetés átvételét legális úton óhajtotta elérni. Azonban a küzdelem során a Szociáldemokrata Párt tömegekre támaszkodó politikát folytatott, aminek szükséges következményeként fokozatosan balra tolódott. E balra tolódás eredményeképpen a közigazgatás megtisztítására irányuló programot lassanként a proletárdiktatúra bevezetésének programja váltotta fel. Így a megye vezetésének átvételét kezdetben legális formásokhoz kötő Szociáldemokrata Párt túltette magát a burzsoá törvények betűiben rejlő korlátokon, és a tömegek forradalmi erejére támaszkodva megalakította a Kommunisták Magyarországi Pártja által javasolt forradalmi végrehajtó szervet, a Direktóriumot, amelyet 1919. március 10-én hatalomra is juttatott. A Direktórium tagjai a somogyi munkásság és szegényparasztság próbált vezetői, Tóth Lajos, Latinca Sándor és Peinhoffer Lajos lettek. A Direktórium megalakítása a Szociáldemokrata Pártnak és szövetségésének, a Kaposvári Munkástanácsnak a Kisgazda Párt feletti győzelmét eredményezte. Így a Direktórium megalakításával a somogyi forradalmi erők jelentős csapást mértek a jobboldalra és nagymértékben járultak hozzá ahhoz, hogy a magyar forradalom nem jobbra, hanem balra fordult.

A Direktórium megalakulását eredményező politikai pártharc igen tanulságos és érdekes példával szolgált arra nézve, hogyan forradalmasodott a baloldali szociáldemokrácia.

A Direktórium hatalomra jutásával a proletáriátus diktatúrája vette kezdetét Somogyban. Működésének első, 1919. március 10-től március 21-ig terjedő szakaszában a Direktórium a diktatúrát a burzsoá államhatalom helyi szervein keresztül juttatta érvényre, amellyel felsőbbbségét az ipari munkásságra és a szegényparasztságra támaszkodva ellentmondást nem tűrve ismertette el. Lényegében már ekkor megtette az első lépést a kettős hatalom felszámolására, bár attól, hogy a régi közigazgatás lebontását végrehajtsa, tartózkodott. Ennek oka elsősorban az volt, hogy önmagát formailag, átmeneti, ideiglenes szervnek tekintette.

A Tanácsköztársaság kikiáltása után a Direktórium megszűnt ideiglenes hatalmi szerv lenni, az átalakulás során beépült a proletár állam szervezetébe. Ez a körülmény lehetővé tette, hogy tovább folytassa e tevékenységét a proletárhatalom javára.

A március 21-ét követő átalakulás folyamán a Direktórium maga is széles körű hivatali szervezetté alakult, s keretein belül a fő- és alispáni jogkör és ideiglenesen a Törvényhatósági Bizottság jogkörének egyes elemei kerültek egymás mellé. E jogkörök, főként a fő- és alispáni jogkörök gyakorlása biztosította számára, hogy szilárd megyevezetést alakíthasson ki a munkásság és a szegényparasztság osztályérdekeinek védelmére.

A Direktórium tevékenysége történelmi méretekben is jelentősnek tekinthető. Vezetése és irányítása alatt épültek ki és szilárdultak meg a proletárhatalom megyei szervei. Nem kis része volt a tanácsrendszer kialakításában.

Hasonlóképp nagy jelentőségű az a tevékenység is, amit az ellenforradalmi támadások keresztüztüzebe került Tanácsköztársaság védelmének szolgálatában fejtett ki. Biztosította a termelőmunkát, hathatósan járult hozzá a hadsereg felszereléséhez, ellátásához, roppant erőfeszítéseket tett a közellátás biztosítása érdekében és a gazdasági nehézségek legyűrésére. Ugyanakkor harcra szervezte, mozgósította és lelkesítette a népi tömegeket. A ráháruló munkát akkor is.

megingathatatlan proletárhívással és hittel végezte, amikor a Tanácsköztársaságra nehéz napok köszöntöttek, és amikor már a belső ellenforradalmi erőkkel is szembe kellett nézni. Figyelme a részletekre is kiterjedt, de nem veszett el a részletekben.

Nem kétséges, hogy a Direktórium tevékenységével döntően járult hozzá ahhoz, hogy Somogyot már a kortárs, HAMBURGER JENŐ is, a „diktatúra egyik legerősebb, legkeményebb vármegyéjé”-nek látta [204].

JEGYZETEK

- [114] Néptanács vette át a kormányzást. Somogyvármegye, 1919. március 23.
Az emlékezés kedvéért nem lesz érdektelen megemlíteni, hogy ugyanez alkalommal Hudra Lászlót a főgimnázium, Zónik Istvánt a karhatalmak, Farkas Adolfot a gazdasági felügyelőség, dr. Ingusz Ernőt a pénzügyigazgatóság, dr. Szántó Imrét az Osztrák–Magyar Bank, Rádai Gyulát a Somogy megyei Takarékpénztár, Ivándi Ferencet a Kaposvári Takarékpénztár, Igali Völgyi Lajost a Kisgazda Takarékpénztár, Vámos Gyulát a Néptakarékpénztár, Dani Józsefet a Kaposvári Segélyszövetkezet, Harangozó Imrét a Hitelszövetkezet, Gottlieb Miksát a Dunántúli Agrárbank, Vajthó Jenőt a tanfelügyelőség, Rózsa Sándort a nyomdaügyek, Siposs Kálmánt a közéletmezés, Potó Jánost a közművek, Simonfai Lajost, Horváth Imrét és Oajos Sándort a posta és távirada, Egerszeghy Jánost és Keller Lajost a honvédség, Lewin Samut a kaposvári málmok, Dorák Rezsőt és Balla Józsefet a vasutak népbiztosává nevezték ki. E kinevezések sorát a következő napokban újabbakkal egészítették ki.
- [115] Vizeki Tallián Andor előadói beszéde a diktatúra alatti eseményekről, Somogy vármegyei Törvényhatósági Bizottságának 1919. október 13-án megtartott rendkívüli közgyűlésén. KÁL Somogy vármegyei Törvényhatósági Bizottságának 1919. évi közgyűlési jegyzőkönyve 33.
- [116] Néptanács vette át a kormányzást, Somogyvármegye, 1919. március 23.
- [117] KÁL SMFI 721/1919.
- [118] GYÖRFFY ANTAL i. m. Somogyi tizenkilencesek, Kaposvár, 1959. 24—5.
- [119] Tiszti ülés a vármegyházán, Somogyvármegye, 1919. március 24.
- [120] A volt rendőrfőkapitányt visszahelyezték állásába, Somogyvármegye, 1919. március 25.
- [121] Paraszttanácsok lesznek a faluk előljárói, Somogyvármegye, 1919. március 27.
- [122] Körtávirat Somogy megye csendőreihez, Somogyvármegye, 1919. március 25.
- [123] Vörös hadsereg Kaposváron. Somogyvármegye, 1919. március 25.
- [124] KÁL SMFI 730/1919.
- [125] KÁL SMFI 1473/1919.
- [126] A somogy megyei jegyzők eskütétele, Somogyvármegye, 1919. március 29.
- [127] KÁL SMFI 1473/1919.
- [128] A munkástanácsok ideiglenes szervezete, Somogyvármegye, 1919. március 29.
- [129] A kaposvári forradalmi törvényszék tagjai, Somogyvármegye, 1919. március 30.
- [130] Újjáalakul a kaposvári Munkástanács, Somogyvármegye, 1919. március 30.
- [131] Vö.: A templom és iskola ne politizáljon. (Somogyvármegye, 1919. március 30.) c. és: A somogy megyei Munkástanács ülése, (Somogyi Hírlap, 1919. március 30.) c. cikkeiben. Írottakat.
- [132] KÁL SMFI 808/1919.
- [133] KÁL SMFI 1473/1919.
- [134] Uo.
- [135] Megalakultak a somogyi községek munkástanácsai, Somogyvármegye, 1919. április 1.
- [136] Városi Munkástanács alakul, Somogyvármegye, 1919. március 27.
- [137] KÁL SMFI 1473/1919.
- [138] A városi, 13-as Munkástanács megalakítása, Somogyvármegye, 1919. április 2.
- [139] Gyerünk csak, Somogyvármegye, 1919. április 5.
- [140] Városi Munkástanács alakul, Somogyvármegye, 1919. március 27.
- [141] A Direktórium szervezetének tervezete, Somogyvármegye, 1919. április 5.
- [142] Átszervezték a megyei direktóriumot, Somogyvármegye, 1919. április 6.
- [143] KÁL SMFI 889/1919.

- [144] További intézkedést igénylő általános jellegű rendeletek. Tanácsköztársaság Somogyvármegyei Hivatalos Lapja, 18. sz. (1919. április 24.) 142. l.
- [145] Uo.
- [146] A Direktórium szocializáló osztálya, Somogyi Vörös Újság, 1919. április 12.
- [147] KÁL SMFI 1111/1919.
- [148] Uo.
- [149] A Direktórium első ülése a városházán, Somogyi Vörös Újság, 1919. április 9.
- [150] Uo.
- [151] KÁL Somogy vármegye Direktóriumának 1919. április hó 5-én megtartott ülésének jegyzőkönyve.
- [152] Tanácsválasztás Kaposváros, Somogyi Vörös Újság, 1919. április 11.
- [153] A Magyar Tanácsköztársaság történetének forrásai a területi Állami Levéltárakban. Levéltári Közlemények, 29. (1959) évf. 108. l.
- [154] Járási és Megyei Munkástanácsok, Somogyi Vörös Újság, 1919. április 15.
Érdesem feljegyezni, hogy a Kaposvári Járás Munkástanácsának tagjai: Bárány József, dr. Deák Andor, Dóra István, Dudás Rezső, Eszes Ferenc, Egerszeghy János, Gerhardt István, Gottlieb Miksa, Gyórfly József, Horváth Imre, Jósék Gyula, Kalmár Dezső, Karácsony József, özv. Klein Béláné, Kőműves Lajos, Kovács József, Keller Sándor, Pacskó János, Pintér József, Sabján Péter, Schramm Pál, Schwartz József, Simon Kálmánné, Szabó Károly, Szabó József, Teuermayer Rezső, Tütő Imre, Városi Vendel, Veigl Gyula, Weisz Ernő voltak.
- [155] KÁL. A Megyei Munkástanács 1919. április 14-én megtartott ülésének jegyzőkönyve.
- [156] Uo.
- [157] KÁL SMFI 902/1919.
- [158] KÁL SMFI 911/1919.
- [159] A kaposvári zárda fölösszik. Somogyi Vörös Újság, 1919. április 8.
- [160] A házak szocializálása. Somogyi Vörös Újság, 1919. április 8.
- [161] Szaporítják Somogy megye vörös őrségét. Somogyi Vörös Újság, 1919. április 10.
- [162] Magyar Törvénytár. 1884—1886. évi törvénycikkek. Bp. 1887. 367—404.
- [163] Rendelet. Somogyi Vörös Újság, 1919. április 16.
- [164] A Direktórium üzenete. Somogyi Vörös Újság, 1919. április 17.
- [165] Kiáltvány Somogyvármegye dolgozó népéhez. Tanácsköztársaság Somogyvármegyei Hivatalos Lapja 17. sz. (1919. április 18.) 109—110.
- [166] Készül az aratók szerződése. Somogyi Vörös Újság, 1919. április 18.
- [167] Elkészült az aratói szerződés. Somogyi Vörös Újság, 1919. április 19.
- [168] A templomokban kihirdetik a vallásszabadságot. Somogyi Vörös Újság, 1919. április 19.
- [169] Le az álarccal. Somogyi Vörös Újság. 1919. április 23.
- [170] KÁL SMFI 1140/1919.
- [171] KÁL SMFI 11441/1919.
- [172] KÁL SMFI 1143/1919.
- [173] Ki a vörös katona? Somogyi Vörös Újság, 1919. április 23.
- [174] Rendelet. Somogyi Vörös Újság, 1919. április 23.
- [175] KÁL SMFI 1155/1919.
- [176] A Direktórium felhívása. Somogyi Vörös Újság, 1919. április 24.
- [177] SZABÓ GYULA, Latinca Sándor „a szegény proletárság igaz védője”. Kaposvár, 1955. 23.
- [178] Be kell jelenteni a burgonyakészletet. Somogyi Vörös Újság, 1919. április 27.
- [179] KÁL SMFI 1190/1919.
- [180] KÁL Somogy megyei alispáni iratok 10.693/1919.
- [181] KÁL Somogy megyei alispáni iratok. 10.975/1919.
- [182] Van még lámpavas! Somogyi Vörös Újság, 1919. április 25.
- [183] Letartóztatott kaposvári ellenforradalmárok. Somogyi Vörös Újság, 1919. május 6.
- [184] Mozgolódnak Lengyeltóiban. Somogyi Vörös Újság, 1919. május 6.
- [185] KÁL SMFI 1372/1919.

(Itt a mozgolódás május 11-én kezdődött, amikor is az ellenforradalmi kispolgárság és a jómódú parasztság csoportokba verődve behatolt a községi tanács épületébe, s az ott jelenlevő járási politikai megbízottnak kijelentette, hogy nem hajlandó katonai szolgálatot teljesíteni, s követelte, hogy annak határozati úton történő kimondására a következő nap estére gyűlést hívjon össze. Noha a politikai megbízott ez ellen a leghatározottabban tiltakozott, és a gyűlés egybehívását kerekén megtagadta, másnap este a piac téren önhatalmúlag láttak hozzá a gyűlés megszervezéséhez. Az éppen ott-tartózkodó Zóka Imre megyei munkástanács tag, látva az előkészületeket, közölte, hogy a kívánt gyűlés megtartására 13-án kerül sor és felszólította őket, hogy térjenek haza. A kérés tel-

jesítését megtagadták. Ezután a Kaposvárról ideérkező Kovács Miksa és Neumann budapesti kiküldött próbálták meg beszédet intézni hozzájuk, de nem engedték szóhoz jutni, lehurrogták őket. Ismét Zóka Imre szólalt fel. Őt meghallgatták, de kijelentették, hogy vörös katonának nem mennek. Zóka ismételten kérte, hogy hagyják el a teret, de nem tángítottak. Ezután leplezetlenül előlépett az ellenforradalmi demagógia. Büki József, a helyi burzsoázia egyik főkolomposa felszólította az egybegyűlteket, hogy akadályozzák meg Kovács Gyula áthelyezését, távolítsák el a munkástanácsot és állítsák vissza a régi vezetőséget Knapp József pénztárossal és Karabucky volt községi bíróval az élen. Utána Karabucky szólalt fel, elpanaszolva, hogy őt a munkástanács minden megkérdés nélkül állította félre. A tömeg egy része követelni kezdte, hogy azonnal helyezzék vissza állásába. Ezután Soproni József akart beszédet mondani, de megakadályozta ebben Kovács János, a helyi munkás zászlóalj egyik parancsnoka, aki időközben ötven fegyverrel megjelent a téren, s felszólította a tömeget, hogy azonnal rekesszék be a gyűlést. Az ellenforradalmi uszítástól felbőszített tömeg erre megtámadta Kovács Jánost, a katonákról letépte a vörös szalagot, néhányat lefegyverzett közülük. Azután a volt járásbírótság épületében levő katonai parancsnokság ellen intézett támadást, majd a járási politikai megbízottat és a kiküldötteket kereste halálra, rettenetes lövöldözés és lárma közepett. A veszedelmessé vált ellenforradalmi megmozdulásnak Varga nagyatádi vörös őrparancsnok vetett véget a késő esti órákban.)

- [186] Lisztet cukorért. Somogyi Vörös Újság, 1919. május 8.
 [187] Somogy megye közellátási hivatala. Somogyi Vörös Újság, 1919. május 29.
 [188] Univerzális műhelytelep Kaposváros. Somogyi Vörös Újság, 1919. május 14.
 [189] Ifjúmunkástelep a Szántó-laktanyában. Somogyi Vörös Újság, 1919. május 17.
 [190] Földműves proletárok ne válogassatok. Somogyi Vörös Újság, 1919. május 23.
 [191] Tilos a vetéseket lekaszálni. Somogyi Vörös Újság, 1919. május 23.
 [192] Ember dolgozz, mert elpusztulsz! Somogyi Vörös Újság, 1919. május 25.
 [193] KÁL SMFI 1296/1919.
 [194] Behívási parancs. Somogyi Vörös Újság, 1919. május 16.
 [195] Elő a katonaruhákkal és fegyverekkel. Somogyi Vörös Újság, 1919. május 22.
 [196] A 44-esek kimennek a frontra. Somogyi Vörös Újság, 1919. május 31.
 [197] Somogy haditerület. Somogyi Munkás, 1919. június 1.
 [198] A Forradalmi Kormányzótanács XCVI. sz. rendelete.
 [199] KÁL SMFI 1381/1919.
 [200] Kinevezték a kormányzótanácsi biztost. Somogyi Munkás, 1919. május 27.
 [201] GYÖRFFY ANTAL i. m. Somogyi tizenkilenceselek. Kaposvár, 1959. 25.
 [202] Vö.: Változások a Direktóriumban. (Somogyi Vörös Újság, 1919. június 8.) c. cikkét A kormányzótanácsi biztos hivatalában (Somogyi Munkás, 1919. június 8.) c. cikkel. Továbbá figyelembe veendő itt a Szalma István kinevezése (Somogyi Vörös Újság, 1919. június 8.) c. cikk is.
 [204] Felhívás, 1919. július 15.
 [204] Hamburger Jenő elismerő szavai SZABÓ GYULA i. m. 3.

ДИРЕКТОРИЯ В ОБЛАСТИ ШОМОДЬ В 1919 ГОДУ

Ш. Каваши

Данная часть вершает статью, опубликованную автором в предыдущем томе Ученых Записок Сегедского Педагогического Института. Настоящая часть излагает деятельность Директории с провозглашения Венгерской Советской Республики, с 21 марта 1919 года по 8 июня 1919 года.

После провозглашения Советской Республики Директория перестала быть органом временной власти и вследствие этого и внутри самой Директории произошли большие изменения. В первые дни апреля 1919 года в Директории были организованы четыре отдела: политический отдел, руководителем которого был Лайош Тот, военный отдел, руководство которого поручили Лайошу Пейнхофферу, отдел производства и социализации во главе с Шандором Латинка и наконец административный отдел, которым руководил Бэла Шнейлер.

С 21-ого марта 1919 года Директория проявляла необычайную широкую организационную деятельность. Она организовала власть советов на территории в области, социализировала производство, начала культурную революцию. В то же время она приняла

многочисленные меры для улучшения жизненных условий бедного крестьянства и рабочих. В этом отношении особенно имел большие заслуги, основательно знавший условия жизни крестьянства и рабочих: он проводил свою деятельность под знаком сознательной социальной политики. Значительную роль играла Директория и в организации, снаряжении и снабжении продуктами Венгерской Красной Армии.

27-ого мая 1919 года Революционное Советское Правительство в лице Шандора Латинка назначило своего комиссара во главе области. Вскоре после этого, с 8-ого июня 1919 года Директория прекратила свое существование и уступила место комиссии советского правления.

Деятельность Директории и в исторических масштабах значительна. Можно сказать, что ее история представляет славную главу в истории Венгерской Советской Республики.

DAS DIREKTORIUM DES KOMITATES SOMOGY IN 1919.

Von

S. KÁVÁSSY

Gegenwärtige Mitteilung bildet den Abschluss einer im vorjährigen Bande der Wissenschaftlichen Mitteilungen der Päd. Hochschule Szeged erschienenen Arbeit des Verfassers. Der hier veröffentlichte Abschnitt behandelt die Tätigkeit des Direktoriums vom 21. März 1919, der Proklamation der Räterepublik bis zum 8. Juni 1919.

Nach der Proklamation der Räterepublik hörte das Direktorium auf, provisorisches Machtorgan zu sein, und infolgedessen vollzogen sich auch im Direktorium selbst Änderungen von grosser Bedeutung. In den ersten Tagen des April 1919 wurden innerhalb des Direktoriums vier Abteilungen aufgestellt, u. zw. die politische Abteilung unter der Leitung von Lajos Tóth, die militärische und Brachialabteilung, deren Leitung Lajos Feinhoffer anvertraut wurde, die Abteilung für Produktion und Sozialisierung, an deren Spitze Sándor Latinca gesetzt wurde und endlich die Verwaltungsabteilung, die von Béla Schneller geleitet wurde.

Vom 21. März 1919 an übte das Direktorium eine ausserordentlich breit angelegte organisatorische Tätigkeit aus. Es organisierte die proletarische Macht auf dem Gebiete des Komitats, sozialisierte die Produktion und leitete die kulturelle Revolution ein. Zur gleichen Zeit wurden zahlreiche Massnahmen zur Verbesserung der Lebensverhältnisse des landarmen Bauerntums und der Arbeiterschaft getroffen. In dieser Hinsicht machte sich besonders Sándor Latinca verdient, der, die Verhältnisse des landarmen Bauerntums und der Arbeiterschaft gründlich kennend, seine Tätigkeit im Zeichen einer bewussten Sozialpolitik entfaltete. Das Direktorium übernahm ausserdem eine wichtige Rolle in der Organisation, Ausrüstung und Lebensmittelversorgung der Roten Armee.

Am 27. Mai 1919 stellte der Revolutionäre Verwaltungsrat einen Verwaltungsrats-Kommissär in der Person von Sándor Latinca an die Spitze des Komitats. Kurz nachher, am 8. Juni 1919 hörte das Direktorium auf zu sein, es übergab seinen Platz an der Spitze des Komitates der Institution der Kommission des Verwaltungsrates.

Die Tätigkeit des Direktoriums erscheint auch mit geschichtlichem Masstabe gemessen bedeutend; sie bedeutet einen schönen Abschnitt der Geschichte der Ungarischen Räterepublik.